UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Marcela Pejchalová

Kyberšikana, specifická forma šikany

Olomouc 2012

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Holá, PhD.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených zdrojů v seznamu literatury.

V Olomouci dne 4. dubna 2012

……

podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Lence Holé, PhD. za odborné vedení práce, poskytování cenných rad, podnětů a připomínek. Zároveň bych ráda poděkovala panu Mgr. Kamilu Kopeckému, PhD., vedoucímu projektu E-Bezpečí za laskavost a cenné rady, ale i učitelům a vedením základních škol, u nichž jsem prováděla výzkum.

OBSAH

ÚVOD 6

TEORETICKÁ ČÁST 8

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ 8

1.1 Šikana 8

1.2 Kyberšikana 10

1.3 Oběť šikany 11

1.4 Agresor šikany 13

2 ODLIŠNOSTI U KYBERŠIKANY 15

2.1 Oběť kyberšikany 15

2.2 Agresor kyberšikany 16

2.3 Odlišnosti u publika 18

2.4 Odlišnosti v místě a čase 19

3 ŠIKANA A KYBERŠIKANA 21

3.1 Projevy u šikany 21

3.2 Projevy u kyberšikany 22

3.3 Následky šikany a kyberšikany 23

4 KYBERŠIKANA V ČESKÉ REPUBLICE 25

4.1 Zákony v ČR 25

4.2 Projekty k tématu kyberšikany 27

4.2.1 E-Bezpečí 27

4.2.2 Minimalizace šikany 29

4.2.3 Saferinternet 30

4.3 Výsledky výzkumů v České republice 32

4.3.1 E-Bezpečí 32

4.3.2 Minimalizace šikany 33

5 EMPIRICKÁ ČÁST 35

5.1 Cíl práce 35
5.2 Charakteristika a popis vzorku 36
5.3 Popis užitých metod 38
5.4 Popis vlastního výzkumu 41
5.5 Analýza a interpretace výsledků 42
5.6 Diskuze 67
5.7 Výzkumné závěry 68
ZÁVĚR 71
SEZNAM LITERATURY 72
SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK 77
SEZNAM OBRÁZKŮ 78
SEZNAM TABULEK 78
SEZNAM STATISTICKÝCH TABULEK 78
SEZNAM GRAFŮ 79
SEZNAM PŘÍLOH 79
ANOTACE 89

ÚVOD

Dnešní doba se vyznačuje pokrokem v moderních technologiích. Tyto technologie, např. mobilní telefony a internet, nám mají pomáhat a sloužit nám k předávání informací. Jejich vznikem se podstatně zkrátila vzdálenost mezi komunikujícími stranami. Moderní technologie se stávají běžnou součástí lidského života. Lidé ovšem umí být zlí a velmi vynalézaví, tak si našli i jinou možnost využití. Ubližovat prostřednictvím nich!

Jestliže někdo ubližuje někomu jinému úmyslně a opakovaně, je potřeba s tím něco udělat. Ovšem, pokud se jedná o děti, je to mnohem horší. Děti se z mnoha důvodů nedovedou bránit nebo nevědí, jak se bránit. Z tohoto důvodu jsem si pro svou diplomovou práci vybrala velmi aktuální a závažné téma kyberšikany, týkající se právě moderních technologií ve spojitosti s ubližováním. Zaměřuji se zejména na děti na druhém stupni základních škol.

Cílem diplomové práce je představit kyberšikanu jako specifickou formu šikany. V tomto ohledu poukázat na odlišnosti a souvislosti šikany a kyberšikany v různých směrech. Cílem empirické části diplomové práce je porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-bezpečí. Dílčím cílem je zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci druhého stupně základních škol setkali z pozice agresora či oběti.

Diplomová práce je rozdělena na dva celky – teoretickou a empirickou část. Teoretická část zahrnuje poznatky jak o šikaně, tak kyberšikaně a tvoří ji čtyři kapitoly. První kapitola uvádí do problematiky objasněním pojmu šikana, s nastíněním jejích rozdílů od škádlení, a pojmu kyberšikana. Pokračuje charakteristikou hlavních aktérů šikany (oběti a agresora), na něž navazuje další kapitola ve spojitosti s kyberšikanou. Ta má pak poukázat na specifika kyberšikany formou odlišností oproti tradiční šikaně. Upírá pozornost na změny právě u obětí a agresorů. Kromě aktérů kyberšikany se zaměřuje i na přihlížející se publikum a místo s časem, v nichž se odehrává. Třetí kapitola pojednává o projevech šikany, posléze kyberšikany a jejich dělení. Oba tyto jevy mají negativní vliv na aktéry, zejména oběti, proto jsou zde umístěny také následky těchto jevů. Poslední, čtvrtá, kapitola teoretické části je zaměřena na kyberšikanu v České republice. Nejprve zmiňuje dětská práva na internetu a trestné činy, které mohou být projevy tohoto jevu. Poté představuje projekty (E- Bezpečí, Minimalizace šikany, SaferInternet) a výzkumy zabývající se problematikou kyberšikany.

Praktická část je věnována vlastnímu výzkumu, jak jsme se již zmínili, jehož cílem je porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených

s neproškolenými v rámci projektu E-Bezpečí. Dílčím cílem je zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci druhého stupně základních škol setkali z pozice agresora či oběti. V této části je popsána také charakteristika respondentů, metody, průběh výzkumného šetření a vyhodnocení jeho výsledků.

Jelikož je kyberšikana poměrně novým tématem, neexistuje mnoho odborných knih v české literatuře. Musela jsem v této oblasti využívat zejména příručky, studie, časopisecké články a internetové zdroje.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Tato kapitola slouží k vysvětlení pojmů prolínajících se celou prací. Podává objasnění pojmu šikany s nastíněním odlišných rysů od škádlení a posléze kyberšikany.

Dále se zaměřuje na charakteristiku hlavních aktérů šikany (oběti, agresora), na které navazuje následující kapitola popisující hlavní odlišnosti u kyberšikany. Při šikaně a kyberšikaně se jedná především o činy a pocity aktérů, proto jsou i jejich charakteristiky nedílnou součástí.

1.1 Šikana

Co je a co není šikana? Rozlišením šikany a škádlení (= teasing) se zabývá Martínek (2009), podle nějž se u teasingu jedná o chování často považované za šikanu a naopak, co šikanou je, bývá přehlédnuto. Teasing šikanu pouze připomíná, ale toto chování není nikomu nepříjemné a pokud si na něj někdo stěžuje, jedná se pouze o formalitu. Například chlapec provokuje dívku a ona křičí, ale zároveň se usmívá. Šikana je ovšem pro oběť nepříjemná, agresor má nad ní převahu a útoky jsou opakované, dlouhodobé a stupňované.

Srovnání je možné s Kolářem (2010), autorem článku zabývajícím se rozdíly mezi škádlením a šikanováním prostřednictvím znaků:

1. Škádlení se vyznačuje rovnoprávností, kamarádskými vztahy. Zahrnuje popichování, zlobení pro vzájemnou legraci. Nekončí „vítězstvím“ ani „porážkou“.
2. Šikanování je násilné chování. Hrají při ní roli moc a krutost. Jeden překročí mez a provádí druhému, co je pro něj ponižující, zesměšňující.

Také Švec, Jeřábková, Kolář (2007) souhlasně považují škádlení za zábavu pro obě strany. Maximem může být mírné naštvání jedné strany. Při tomto druhu zábavy se může jedinec bránit a podobným způsobem chování opakovat. Na rozdíl od šikany, při níž by se násilí začalo stupňovat. Oběť se při ní nebaví, naopak bojí se.

Na této malé ukázce z odborné literatury vidíme, jak je důležité umět rozlišovat mezi škádlením, hrou a šikanou.

Kolář (2011, s. 17-18) upozorňuje na přítomnost šikany v průběhu celého života, kdy: *„Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing, bossing, stuffing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, například na psychiatriích, mezi nájemníky domu… a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců.“*.

Sama šikana bývá považována za ojedinělou, jelikož se stále někteří pedagogové i rodiče domnívají, že prostor pro ni je pouze ve skupinách, kde chybí kázeň nebo je v ní přítomen patologický sadista. Šikanování je ovšem bohužel běžným jevem a vzniká i za zcela obyčejných okolností (Kolář, 1997).

Mnoho autorů, například Černoch, Augusta, Čermák, Červený, Hendrych a Kubešová (1997) řadí šikanu mezi sociálně patologické jevy vyznačující se chováním, které nelze sloučit se základními lidskými právy. I další autoři zařazují tento jev podobně. Například Lovasová (2006) říká, že šikanu nelze právně postihnout jako celek, protože její znaky jsou rozmanité. Omezuje osobní svobodu a svobodu rozhodování, ponižuje lidskou důstojnost.

Nyní se podívejme na etymologii slova. Říčan (1995) vysvětluje pojem na základě původu slova. Slovo šikana pochází z francouzského jazyka chicane (šikana), což zahrnuje obtěžování, sužování, pronásledování, týrání.

Současná odborná veřejnost ovšem nepoužívá pouze francouzské základy. Kolář (2011) upozorňuje na norského profesora Dana Olweuse, jež je uznávaným odborníkem v oblasti šikany, a jeho označení bullying znamenající „zastrašování“ nebo „týrání“.

Zajímavé a z našeho úhlu pohledu i pravdivé vymezení šikany nabízejí Koukolík a Drtilová (1996, s. 210): *„Za šikanu se považuje záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem nebo jejich skupinou s cílem opakovaně způsobit bolest nebo tíseň jinému dítěti.“*

Říčan a Janošová (2010) upozorňují, že se jedná většinou o opakované jednání s cílem ranit toho, kdo se nemůže nebo neumí bránit. Často se odehrává mezi jedinci na stejné úrovni (např. mezi žáky, studenty, mezi vězni atd.), ale může být i ze strany učitele směrem k žákům a obráceně, ze strany nadřízeného směrem k pracovníkům atd. Také jiní odborníci, například Kolář (2001), se zabývají základními znaky šikany, mezi které patří úmyslnost, opakovanost útoků s užitím agrese a manipulace. Z dalšího definování výše zmíněných autorů Koukolík a Drtilová (1996) bychom vyzdvihli i školní šikanu vymezenou psychologickým, emočním či fyzickým utrpením jednoho žáka zapříčiněného jiným žákem.

Metodický pokyn MŠMT (2008) pak vymezuje šikanu jako chování se záměrem ublížit či zastrašit jednoho nebo více žáků, kteří se z nějakého důvodu nemohou nebo neumí bránit.

Takové chování se projevuje cílenými a opakovanými útoky fyzického či psychického rázu a mohou být i sexuálně laděné. V takových případech se jedná o sexuální obtěžování až zneužívání.

K výše uvedeným definicím lze podle Vágnerové (2009) dodat, že šikana v sobě pojímá jednání, při kterém je „slabšímu“ jedinci ubližováno „silnějším“ jedincem. Předchozí výše uvedené bychom pak shrnuli jako fyzické, psychické, sexuální trápení působené silnějším jedincem nad slabším (Kyriacou, 2005).

Říčan s Janošovou (2010, s. 59) upozorňují na další závažný jev v našich školách, a to na etnickou příslušnost žáků, kteří se velmi často pro svou odlišnost stávají útoky agresorů a oběťmi šikany. Autoři říkají: *„Rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem. O rasovou šikanu jde tehdy, jestliže je žák nebo malá skupina žáků opakovaně bezbrannou obětí většiny, nikoli při rasově motivovaných jednorázových útocích nebo konfliktech.“*

Při definování jevu šikany se autoři příliš nerozcházejí, spíše některé znaky vyzdvihují a naopak. Shrnuli bychom šikanu jako chování „silnějšího“ jedince vůči „slabšímu“ vyznačující se záměrností, opakovaností s cílem ublížit.

1.2 Kyberšikana

„Kyberšikanu jako nový druh šikany poprvé definuje Kanaďan William A. Belsey. Kyberšikana je podle jeho slov úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií.“ (Macháčková, 2007, s. 52).

Křesťanová (2009) poukazuje ve svém článku na specifičnost kyberšikany odlišnostmi v procesu šikanování, nástrojích, rolích agresora a oběti. Říká také, že výskyt je podporován rozvojem informačních technologií a snadným přístupem dětí k nim. Jiní autoři jako Bednařík, Jirák a Kopplová (2011) mluví o rozvoji informačních technologií v souvislosti s internetem, který dle nich nabídl nový prostor pro trestné jednání (např. pro počítačovou kriminalitu, webové stránky s dětskou pornografií) a „otevřel dveře“ rozvíjejícím se formám sociálně patologických jevů (např. kyberšikana či klamání falešnou identitou).

Při samotném vymezení poměrně nového jevu kyberšikany (označována také jako cyber bullying) je důležité vyzdvihnout, že se jedná o psychickou formu šikany, s čímž se ztotožňuje mnoho autorů. Mezi ně patří doktor Kolář, jenž do svého názoru v rozhovoru

s Těhtalovou (2010) zahrnuje i obsah kyberšikany a mluví o opakujících se psychických útocích spolu se symbolickou agresí prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.

Doubrava (2010) rozebírá kyberšikanu a její cíl ublížit jinému člověku prostřednictvím elektronických prostředků. Označuje ji za většinou opakující se nepřátelské chování v takové míře, kdy se oběť nemá šanci účinně bránit. I zahraniční autor Kopko (2006) mluví o zákeřnosti, nepřátelskosti útoků kyberšikany. Označuje je mimo to také za špatně odhalitelné a skutečnou hrozbu, při níž je ubližováno mnoho lidem, zejména mladým.

Na základě výše uvedených informací se lze ztotožnit s převedením definice šikany na kyberšikanu Kolářem (2011, s. 84): *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“*

Podle Feinberga a Robeyho (2009) v sobě kyberšikana pojímá rozesílání krutých zpráv, ubližujících obrázků právě prostřednictvím internetu, které ponižují druhého, napomáhají jeho vyloučení z kolektivu, obtěžují ho. Agresory a oběťmi mohou být muži i ženy, starší i mladší lidé. Agresora většinou oběť zná, ale nemusí tomu tak být.

Základní posun od tradiční psychické šikany shledáváme v rozvoji informačních technologií, s nimiž je kyberšikana spjata. Odehrává se právě ve virtuálním světě, který skrývá i jiná nebezpečí jako kybergrooming, kyberstalking, happy slapping.

Happy slappingem neboli veselým fackováním se rozumí natáčení napadení někoho skupinou (Kolář v rozhovoru s Těhtalovou, 2010). Dalším jevem je kyberstalking neboli pronásledování s využitím informačních technologií. Pojednává o dlouhodobém, opakovaném obtěžování například s využitím SMS zpráv, chatu atd. (Kopecký a Krejčí, 2010). A termínem kybergrooming se označuje komunikace realizovaná zejména prostřednictvím chatu, která může vést k osobnímu setkání oběti a útočníka, potenciálně k sexuálnímu zneužití (Kopecký a Krejčí, 2009).

1.3 Oběť šikany

„V dětských kolektivech se snižuje tolerance vůči jinakosti (odlišnosti) a vzrůstá tlak na konformitu“ (Bendl, 2003, s. 47).

V rozporu nebo doplňujíc výše uvedené tvrzení říká Kolář (1997), že spouštěčem není vždy jen odlišnost. Autor zastává názor, že vymezení oběti je mnohdy složitější než popis agresora. Podle něj v některých případech nezáleží agresorovi na tom, kdo je obětí, a tak se jí může stát kterékoliv dítě, které se nachází na daném místě. V jiných případech se nejčastěji stávají oběťmi děti, u kterých je znatelný jejich strach. Lovasová (2006) obdobně tvrdí, že vymezit oběť je složitější než agresora. Mezi časté oběti zařazuje sociálně znevýhodněné, fyzicky a psychicky odlišné jedince.

I další autoři, Říčan a Janošová (2010), ukazují, že nejen odlišnost, která je považována za negativní, může být spouštěčem. Dítě se může ocitnout v roli oběti i pro své úspěchy, jimiž provokuje nesnažící se či nazlobené děti. Přesto se zmínění autoři zabývají otázkou ohroženosti děti pro jejich vlastnosti. Řadí mezi ohrožené děti i děti neurotické (plaché, tiché); s hyperaktivitou a poruchou pozornosti; s opožděným rozumovým vývojem; oslabené nemocí; provokující; sobecké; s pocity méněcennosti, s pesimismem a beznadějí; ze sociálně slabé rodiny a nesolidární dítě.

Podle Bendla (2003) je možné rozdělit odlišnosti u dětí, kvůli kterým se mohou stát oběťmi následovně na:

- povahové odlišnosti (bázlivost, úzkostnost, neurotičnost),
- tělesné odlišnosti (neobratnost, slabost),
- vzhledové odlišnosti (děti s brýlemi, silné, barva pleti),
- špatná ekonomická situace rodiny,
- specifické vývojové poruchy učení,
- tělesné či smyslové handicapy,
- nově příchozí jedinci do skupiny.

Charakteristiku oběti nabízí Webster-Doyle (2000) pomocí vlastností (bázlivý, stydlivý, slabý, smutný, lítostivý, ohleduplný, neupozorňování na sebe), postojů (paže podél těla, sklopená hlava a pohled dolů, rozklepaná kolena, špičky nohou obrácené k sobě, celkové přikrčení) a výroků („Dám ti cokoliv, jen mě nebij.“ „Ano, jsem smraďoch, a můžu už dostat zpátky tu čepici?“), ze kterých je cítit podřízenost oběti vůči agresorovi.

Kyriacou (2005) považuje za podstatný rys toho, proč se někteří žáci stávají oběťmi dlouhodobé šikany v jejich reakci zpočátku (dají najevo strach a jiné emoce). K navázání vztahu mezi oběťmi a agresory nedojde, jestliže se žáci naučí jí vyhýbat (možným místům a situacím) nebo zareagují asertivně a s humorem. Společným a pravděpodobně nejpodstatnějším rysem je u těchto reakcí jejich klid (nerozčilování se, nedávání najevo strach).

1.4 Agresor šikany

Podle autorů Koukolíka a Drtilové (1996) se agresor učí prostřednictvím síly ovládat ostatní. Takové chování postupně přijmou a stanou se součástí jejich psychiky a antisociálního chování. Bendl (2003) pak upozorňuje na možné přiučení se tomuto chování v rodině. Využitá je k tomu tzv. nápodoba, kdy se dítě naučí používat agresi jako vhodný prostředek k dosažení svého. Jejich rodiče využívají při výchově např. tělesných trestů, čímž dávají najevo svou toleranci k agresivnímu chování. Častěji se těmto dětem dostává citové zkušenosti spíše negativní jako nezájem či odmítání.

Výše zmíněné děti ale i jiné v roli agresora se vyznačují schopností potlačit nejistotu. Dokážou také skrýt svůj strach a využít strach druhého proti němu. Prožívají radost z trápení druhých a touží po moci (Kolář, 1997).

Agresora lze charakterizovat podle zmíněného Webstra-Doyla (2000) vlastnostmi (panovačný, zlý, chladný, násilný, rezervovaný, nepřátelský), zaujatým postojem (ruce v bok nebo zkřížené na prsou, rozkročený postoj, sebejistá chůze) a slovními projevy (užívání hrubých, útočných slov, urážek), jež uvádí oběť do rozpaků a dávají najevo postoj agresora, že je lepší než oběť.

K charakteristikám agresora bychom podle Bendla (2003, s. 44) připojili jejich hodnocení oběti jako méněcenné bytosti, *„…pro kterou platí jiná pravidla. Na takového jedince není třeba brát ohled, jelikož toho není hoden. Podobný postoj v sobě skrývá prvky ochranného mechanismu, kdy agresor přesouvá zodpovědnost za šikanování na oběť: „Vždyť si o to říkal.“-„Koledoval si o to.“.“* Říčan (1995) mluví i o jejich typické touze ovládat druhé, prosadit se bez ohledu na druhé a radosti z ublížení druhým.

V odborné literatuře bývají agresoři rozdělování. My jsme vybrali jako příklad jejich členění podle Koláře (1997):

1. Hrubý, primitivní, narušený vztah k autoritě, občas součástí gangů, tvrdé, nelítostné šikanování, často násilí v rodině;
2. slušný, úzkostný, někdy i sexuální tendence, cílené a promyšlené šikanování, spíše skrytě, často přísná výchova v rodině, velké nároky na agresora;
3. optimistický, oblíbený, vlivný, šikanování pro pobavení se a okolí, absence mravních hodnot v rodině.

Závěrem bychom shrnuli agresory pomocí znaků, které uvádějí již zmiňování autoři Říčan a Janošová (2010). Podle nich se jedná o jedince, kteří mají často společné znaky.

Tělesně bývají zdatní, temperamentní, dominantní, panovační, bezohlední, krutí, zlomyslní, škodolibí, vznětliví, dostávající se do konfliktů. Naopak jim chybí schopnost vcítit se druhého. Často porušují i jinak školní řád a pravidla chování. Ve škole mají slabší prospěch a spolužáci se jich spíše bojí. Trpí zakrnělým svědomím – necítí vinu. Dobře se chovají, když jim to vyhovuje. Kompenzují si šikanou své problémy. Utrpení druhých jim způsobuje radost.

2 ODLIŠNOSTI U KYBERŠIKANY

„Informační a komunikační technologie už několik let zažívají opravdový boom. Setkáváme se s nimi všude, prostoupily všechny oblasti lidské činnosti. Pro mnoho lidí jsou nezbytnou součástí života – potřebují je prakticky denně, ať už k práci, studiu či v osobním životě. Používání informačních a komunikačních technologií se stává běžným standardem.“ (Krejčí, 2010, s. 8). Podle Koláře (2011) tak dávají šikaně silnější zbraně, které se mohou stát až zbraněmi hromadného ničení. Myslí tím internet a jeho služby i mobilní telefony, které v současné době vlastní již mnoho lidí i dětí.

V návaznosti na první kapitolu specifikuje tato kapitola základní odlišnosti u aktérů, oběti a agresora. Neomezuje se ovšem pouze na ně, pozornost je zde věnována také publiku hrajícímu při kyberšikaně důležitou roli a měnícímu se prostředí a času, v nichž se kyberšikana odehrává.

2.1 Oběť kyberšikany

Mnozí lidé z různých věkových skupin se do virtuálního světa uchylují s důvěrou a touhou naplňovat své sny a být jací chtějí. Mají možnost anonymity, která způsobuje, že jsou uvolněnější a otevřenější. Snáze se jim mluví o jejich problémech (Krejčí, 2010).

„Oběťmi útoků už nemusí být pouze outsideři z řad vrstevníků, mladších a slabších. Virtuální šikana probíhá jak mezi vrstevníky, tak i napříč různými generacemi. Nezáleží na pohlaví ani na věku. Oběťmi kyberšikany se stávají i učitelé, kupříkladu zveřejněním diskriminujících materiálů na serveru YouTube nebo dalších veřejných portálech s vysokou návštěvností.“ (Kavalír, Rottová a kol., 2009, s. 17).

Při kyberšikaně nelze určit typické oběti, jelikož jak uvádí Křesťanová (2009), se obětí může stát kdokoliv. Lze se jí stát i náhodou. Ve větším ohrožení jsou ovšem děti závislé na informačních a komunikačních technologiích, které žijí svůj druhý život ve virtuálním světě.

Nezáleží tedy na věku, fyzické zdatnosti, pohlaví, dokonce ani na úspěšnosti či pozici v sociální skupině. Všechny uvedené faktory se při virtuální komunikaci nevyznačují takovým významem jako při komunikaci tváří v tvář (Kopecký, Krejčí, 2010).

Obětí se může stát i „hvězda“ třídy = oblíbený žák, který se při tradiční šikaně nachází podle mnoha autorů, kupříkladu Krejčí (2010), v pozici oběti minimálně. V reálném světě je

obklopen kamarády, kteří stojí za ním a brání ho. Při kybernetické šikaně tomu může být zcela jinak. Tam nikdo nezabrání, aby ho agresor ponížil a ublížil mu.

Kolář (2011, s. 86) podobně jako i jiní odborníci shledává zásadní rozdíl a velké nebezpečí u kyberšikany v možnosti *„pronásledování oběti kdykoli a kdekoli (24 hodin denně). Oběť nemá úniku, kyberšikana nekončí odchodem ze školy nebo útěkem před trýznitelem.“*

Ubližující materiály zůstávají při kyberšikaně uloženy a tak mohou ubližovat znovu i právě proto, že jsou dostupné komukoliv, kdykoliv a odkudkoliv. Oběť je proti těmto útokům v podstatě bezbranná a zabývá se otázkami: Kdo to dělá a proč? Co proti tomu mohu udělat?. Je ovšem obtížné si odpovědět na otázky nebo dokonce takovou situaci řešit, když nezná totožnost útočníka (Krejčí, 2010). V takových případech podle Koláře (2011, s. 87) *„anonymita dodává šikanování sílu, zvyšuje pocit bezmoci a beznaděje, když nevíme, před kým se bránit.“*

Pro prevenci je vhodné nesdílet se všemi své i svých blízkých osobní údaje, fotografie, hesla ani rozděleně na různých webových stránkách či sociálních sítích, jelikož si útočník může jednotlivé informace dát dohromady. Nejlepším řešením je užívání nic nenapovídající přezdívku raději než své jméno. Zejména fotografie jsou nebezpečné, protože slouží k jednoznačné identifikaci konkrétní osoby (Krejčí, 2010).

Pro řešení a následné vyšetřování je potom užitečné, když si oběť ukládá jako důkazy kyberšikany SMS zprávy, e-maily, zprávy z chatu, odkazy na webové stránky atd. (Kavalír, Rottová a kol., 2009).

2.2 Agresor kyberšikany

Křesťanová (2009, s. 8) o agresorovi u kyberšikany uvádí: *„Agresorem je člověk, který je silný v informačních technologiích a může to být prakticky kdokoliv.“* Nehrají při ní již podstatnou roli věk, pohlaví, fyzická síla ani postavení v sociální skupině, jako tomu bylo u tradiční šikany. I lidem oplývajícím těmito dispozicemi v kyberprostoru může být ublíženo a agresorem se může stát i fyzicky slabý jedinec (http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/17-cojekybersikana, [cit. 2011-10-10]).

Zajímavý pohled na moderní komunikační technologie v souvislosti s agresorem nabízí Kolář (2011), kdy internet vnímá jako moderní zbraň umožňující pachateli skrývat se za falešnou identitou prostřednictvím neznámého čísla, přezdívky, které zajišťují anonymitu.

Pachatel má tak možnost zůstat anonymní. Oběť jej může znát nebo se stala obětí náhodou a s agresorem se nikdy nesetkala. V každém případě se nemusí nikdy dozvědět, jak to je. Za pomocí anonymity jsou potlačovány zábrany a tím je dodávána agresorovi síla. Ten svou agresi stupňuje, až si dovolí i věci, na které by si v reálném světě netroufl. Bohužel, se spolupachateli při kyberšikaně nevědomě v některých případech stávají i rodiče, kteří si myslí, že v tu chvíli jednají správně při potrestání svého dítěte - oběti. Mezi možné případy spadají ty, kdy se lze na první pohled domnívat, že oběť je ten, kdo dělá něco špatného či špatně. K rodičům se dostane již jen tato informace, ale nevědí, že danou situaci navodil agresor (Kavalír, Rottová a kol., 2009).

Kyberagresoři se ne vždy považují za tyrany, někteří dokonce spíše za ochránce (např. přítele, který je obětí šikany). Jiní agresoři touží po moci a dosahují ji prostřednictvím strachu. Pokud jsou agresory ženy či dívky, jednají častěji skupině a kolikrát z nudy (Feinberg a Robey, 2009).

Těmto skutečnostem odpovídá **typologie kyberagresorů** (Kavalír, Rottová a kol., 2009):

1. „Pomstychtivý andílek“ – Jak napovídá název, jedná se o agresora oplácejícího (například v minulosti byl obětí, je na oběť něčím naštvaný). Nepovažuje se za agresora. Pro práci s nimi je důležité, aby si uvědomili, že agresory jsou a není dobré bojovat se šikanou jejím oplácením.
2. Bažící po moci – Touží dávat najevo svou sílu, autoritu. Využívají strachu druhých a potřebují, aby se o jejich šikaně vědělo. Pokud nemají pozornost, stupňují útoky za účelem jejího upoutání. Překvapivé je, že zrovna tito agresoři jsou často při tradiční šikaně oběťmi.
3. „Sprostý holky“ – Často je plánována nebo uskutečňována ve skupině z nudy. Typickými agresory jsou děvčata, která chtějí upoutat pozornost šikanováním a být obdivována. Více šikanují dívky. Pokud je šikana nepobaví, jak očekávaly, přestanou.
4. Neúmyslný kyberagresor – Jejich útoky jsou vtípky, ze vzteku, pouze odpověďmi. Jednají spontánně, aniž by si uvědomili, co tím způsobí. Jeho oběťmi mohou být i jejich přátelé. Jsou upřímně překvapeni, když se na ně přijde a jsou obviněni.

K aktérům na závěr musíme ještě zdůraznit znak šikany, který je v rozporu s kyberšikanou. Při šikaně je typický asymetrický vztah oběti a agresora, ale u kyberšikany chybí (Říčan a Janošová, 2010).

2.3 Odlišnosti u publika

Pokud se odehrává tradiční šikana na odlehlém nebo nepřehledném místě, může se obejít beze svědků. V rámci třídy tomu tak sice není, ale šíře publika je omezená počtem žáků. Při kyberšikaně se publikum rozšiřuje prostřednictvím webových stránek na internetu. Nemusí se jednat ani o opakující se útoky, jelikož zveřejněním jakéhokoliv údaje, dává agresor možnost ostatním reagovat, zkopírovat či dokonce šířit tento údaj (např. fotografii) na jiných webových stránkách dříve než jej stihne poskytovatel serveru stáhnout (Křesťanová, 2009). Existuje zde, jak uvádí Kolář (2011, s. 6) smutná i pravdivá *„…možnost rozsáhlého obrovského a třeba i světového publika, které se kochá (ukájí) utrpením a ponížením oběti.“*

Možné srovnání je například s autory Kopeckým a Krejčí (2010), kteří také považují množství diváků u kyberšikany za mnohem vyšší než u tradiční šikany. Je to dáno tím, že divákem se může stát kdokoliv s přístupem k internetu. Ve virtuálním světě se potom z diváků stávají tzv. šiřitelé rozšiřující kyberšikanu. Diváci a šiřitelé tak mohou způsobit i zhoršení následků na oběť.

Publikum mimo jiné usnadňuje agresorovi práci, protože o opakovanost ublížení se postará právě ono. Agresor nemusí tudíž útočit víckrát, ale ani nemůže útok zastavit. S narůstajícím počtem publika se v podstatě útoky stupňují a prohlubují následky. Lidem z takového publika nedochází, že například video, které je pro ně zábavné, někoho jiného trápí (Krejčí, 2010).

K tomu lze dodat podle Koláře (2011), že i neopakující se a neprohlubující se útok působí opakovaně, jelikož si jej oběť může pročítat či připomínat až nesčetněkrát. V takových případech je oběti ubližováno opakovaně i bez diváků a šiřitelů. Jedná se například o jednorázové SMS zprávy, které jsou určené pouze oběti.

Zajímavou myšlenkou se zaobírá Vágnerová a kol. (2009), se kterou souhlasíme. Oběť trpí mnohdy strachem z veřejného ponížení násobícího její utrpení představou množství přihlížejících diváků, které internet umožňuje.

2.4 Odlišnosti v místě a čase

Moderní technologie umožňují kyberšikaně vytrvalejší útoky, před kterými nelze utéct. Ve škole se alespoň můžeme vyhýbat místům, která jsou nepřehledná a nehlídaná. V současnosti ale, pokud „jdeme alespoň částečně s dobou“ a vlastníme mobilní telefon, se útokům nelze vyhnout. Terčem útoků se může oběť stát čirou náhodou a ze strany někoho jí zcela cizího. Agresor se může nacházet na jakémkoliv jiném místě na světě než jeho oběť. Ve většině případů kyberšikany, obdobně jako psychické šikany uběhne delší doba, než se odhalí potencionální či vzniklý problém. Tato skutečnost je pro kyberšikanu přínosem a umožňuje jí rychlé šíření (Kavalír, Rottová a kol., 2009).

Marilyn A. Campbell říká, že *„Pokud agresoři uráží slovně, oběť si nemusí pamatovat každé slovo, ale v případě e-mailů, textových zpráv, chatu a webových stránek si oběť čte to, co jí agresoři napsali, neustále dokola. Napsaná slova se zdají být konkrétnější a skutečnější než slova mluvená.“* (In Macháčková, 2007, s. 52).

Tradiční šikana, i když opakovaná je v tomto ohledu brána jako jednorázová záležitost, a kyberšikana jako útok, k němuž se oběť může kdykoliv vrátit (Křesťanová, 2009). Proto se útok vyznačuje mnohem delší působností než pomluva v reálném světě. Není možné určit čas ani místo kyberšikany a schovat se před ní, jelikož se s ní můžeme setkat v jakémkoliv čase a na jakémkoliv místě. Jedinou podmínkou je být připojen k internetu nebo mít telefon (Krejčí, 2010).

V rozhovoru Těhtalové s doktorem Kolářem (2010) se dozvídáme, že při tradiční šikaně je prostor často ohraničen, např. v rámci třídy nebo školy přímým kontaktem. Kyberšikana ovšem přímý kontakt potírá a přesouvá se do virtuálního světa nezávisle na škole či domovu

Z nejčastějších míst, která se ve školách nabízejí, sestavil Martínek (2009) žebříček: Na prvním místě je třída, ve které žáci tráví pohromadě nejvíce času i bez dozoru dospělých (např. přestávky, volné hodiny). Druhé místo zaujímají toalety a třetí místo tělocvičny se šatnami při nich. Zde se odehrávají zejména fyzické útoky na tělo oběti, která je bezbrannější než jindy. Na čtvrtém místě se nacházejí šatny, v nichž jsou nejčastějšími útoky na majetek oběti. Kromě ničení majetku lze také snadno v případě nehlídaných šaten zapojit fyzické útoky na oběť. K útokům na jídlo oběti se nabízí školní jídelny, kde může docházet ke zcizení či znehodnocení jídla (např. plivání do něj). Školní jídelny tak stojí v žebříčku na pátém místě. Na šesté místo se řadí různá zákoutí školy a místa, která jsou nepřehledná. Každá škola nějaké takové místo má, kolem kterého téměř nikdo nechodí nebo jej nehlídá.

Jedná se o nepřehledné výklenky, zákoutí, prostory pod schody atd. Jako sedmé v pořadí jsou uváděny pokoje při školních výletech, kde jsou děti společně přes noc. Poslední autor zařazuje ostatní prostory školy, mezi něž spadají např. pozemky, hřiště, dílny aj.

Kyberšikanou mizí i fakt, že v průběhu tradiční šikany je domov pro oběť útočištěm, protože může nastat pravý opak. Oběť nemá kam utéct, může být neustále pronásledována útoky pomocí moderních technologií (Macháčková, 2007). Šikanu tak mohou oběti zažít kdekoliv s přístupem k telefonu či počítači: doma, u svého přítele, během školy, dokonce i v autobuse a nákupních centrech (Feinberg a Robey, 2008). Tyto útoky jsou v některých případech více odporné, trvalejší, anonymní, cílenější. Internet umožňuje také větší rozsah a viditelnost útoků (http://search.proquest.com/docview/737582578?accountid=16730, [cit. 20. 4. 2011]).

„Jedním z jejich základních problémů je právě fakt, že se odehrává ve virtuálním prostoru, jemuž my dospělí často dostatečně nerozumíme a neumíme si tedy ani představit všechny možnosti pohybu v něm. Proto se může ocitnout mimo naši kontrolu.“ (Vágnerová a kol., 2009, s. 92).

Z nastalých změn při kyberšikaně za pozitivum shledáváme pouze fakt, že ubližující materiály se mohou stát důkazy proti pachateli. Při tradiční šikaně, pokud nejsou přítomni svědci, žádný důkaz nemusí být. Vše ostatní a zejména možnost anonymity, sekundární útočníky (= šiřitelé, publikum) řadíme mezi negativa.

Vzhledem k tomu, že kyberšikana je jedna z forem šikany, je důležité zmínit i skutečnost, že mají tyto jevy společné znaky. Za zásadní společný znak je považován společný cíl ublížit někomu druhému. Jedná se o jevy, jež se mohou prolínat či doplňovat. Kyberšikana se může třeba i stát doprovodným jevem tradiční šikany, např. nahrávkou fyzického napadání oběti a jejím umístěním na internet (Krejčí, 2010).

Kyberšikana má se šikanou společného více než jen cíl. Společné jsou také charakteristiky kyberšikany a psychické šikany. Ty, jak výše zmíněný Kolář (2011), zahrnují záměrnost, opakovanost útoků, psychické násilí – včetně symbolické agrese. Při obou jevech neteče krev a nezpůsobují viditelnou újmu na zdraví. Ovšem psychické následky, které zapříčiňují, bývají špatně léčitelné. Oběť kyberšikany může cítit vyloučení a odpor nejen ve virtuálním světě, ale i ze skupiny ve škole.

3 ŠIKANA A KYBERŠIKANA

Následující kapitola pojednává o tom, jak se šikana a kyberšikana projevují a jsou rozdělovány. Mimo projevy se zaměřuje také na následky pro aktéry těchto jevů, zejména oběti.

3.1 Projevy u šikany

Mnoho autorů rozděluje šikanu podle jejich projevů, kde se odehrává a tak podobně. V odborné literatuře se setkáváme s různými formami. Například podle Elliotové (1995) v sobě fyzická šikana pojímá strkání do někoho jiného, přes jeho bití, kopání až po údery předměty.

Bendl (2003) například členění projevů šikany sestavil prostřednictvím čtyř různých kritérií:

1. **„Viditelnosti“** na skrytou (vyloučení z kolektivu) a zjevnou (strkání, bití, nadávky, ničení a braní věcí);
2. **aktivitě oběti** na pasivní (oběť se nebrání – nechá na sebe plivat) a aktivní (oběť brání se);
3. **formy útoku** na fyzickou (strkání, tahání, kopání) a verbální (posmívání, pomluvy, nadávky);
4. **ekonomické situace** – v roli oběti jsou děti ze špatně sociálně-ekonomicky situovaných rodin (výsměch, opovržení kvůli mobilním telefonům, značkovému oblečení).

Šikanu ve školách je ovšem možné sledovat a třídit také na základě několika hledisek, o kterých informuje Kolář (2011). Podle prostředků ji lze členit na tradiční fyzickou, psychickou či smíšenou formu a kyberšikanu. Z genderového hlediska lze mluvit např. o šikaně mezi chlapci či dívkami, chlapců vůči dívkám a naopak. Dalším kritériem je způsob řízení např. ve škole, ústavu (demokratické vedení, hiearchicko-autoritativní systém vedení). Podle věku a typu školy se jedná o šikanu od předškoláků, přes žáky prvního stupně,…, až po šikanu mezi vysokoškoláky a podle speciálních vzdělávacích potřeb protagonistů pak o šikanu neslyšících, nevidomých, tělesné postižených apod.

Vágnerová a kol. (2009) nám nabízejí jinou kategorizaci projevů šikany v souvislosti s kombinacemi útoků:

- **Fyzické přímé aktivní –** např. škrcení, kopání, fackování;
- **fyzické nepřímé aktivní** - např. posílání někoho druhého, aby oběti ubližovali za něj;
- **fyzické přímé pasivní** - např. fyzické bránění oběti v její činnosti;
- **fyzické nepřímé pasivní** - např. odmítnutí pustit oběť na záchod;
- **verbální přímé aktivní** - např. nadávání, urážení, zesměšňování;
- **verbální nepřímé aktivní** - např. pomlouvání, symbolická agrese skrze obrázky;
- **verbální přímé pasivní** - např. ignorování, neodpovědění na pozdrav;
- **verbální nepřímé pasivní** - např. nezastání se oběti, je-li obviněna neprávem místo agresora.

3.2 Projevy u kyberšikany

Kyberšikana se projevuje s využitím elektronických informačních a komunikačních zařízení jako jsou: e-mail, textové zprávy a mobilní telefony, pagery, webové stránky. Ubližování tak může probíhat nejen během dne ve škole, ale i doma (Kopko, 2006).

Mezi základní projevy kyberšikany řadí Kopecký a Krejčí (2010):

1. Rozšiřování ponižujících záznamů nebo fotografií;
2. ponižování, pomlouvání např. na sociálních sítích;
3. krádež a zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání;
4. ztrapňování pomocí falešných profilů na webových stránkách;
5. provokování, napadání uživatelů v rámci veřejných chatů a diskuzí;
6. zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť;
7. vyloučení z virtuální komunity např. v rámci sociální sítě;
8. obtěžování např. stálým prozváněním, zprávami.

Kavalír, Rottová a kol. (2009) člení tyto projevy na dva druhy - **přímou** kyberšikanu, kdy oběti ubližuje přímo agresor (např. výhružné zprávy, e-maily; krádež identity; zveřejnění ponižující fotografie); a **v zastoupení**, při němž ubližuje agresor oběti prostřednictvím někoho jiného (např. poskytovatelem připojení – agresor zneužije ikonek „Varování“/„Upozornění“ k upozornění na porušení pravidel).

3.3 Následky šikany a kyberšikany

„Dopady „normální šikany“ a kyberšikany jsou stejné, nedá se říct, která forma je lepší a která horší. Úzkostné poruchy, pokusy o sebevraždu, to všechno tam je…“ (Kolář v rozhovoru s Těhtalovou, 2010, s. 8).

My ovšem souhlasně s autory Kopecký a Krejčí (2010) pozorujeme minimálně jeden zcela zásadní rozdíl v délce působení i jen „jediného útoku“, který se může i víckrát rozvířovat. Tímto se prohlubuje také délka dopadu. Mimo to na prohloubení dopadu má vliv většinou i vědomí velmi širokého publika ústící v pocit beznaděje, protože se oběť nemůže bránit. Feinberg a Robey (2008) upozorňují u kyberšikany také na možnou větší psychickou újmu právě kvůli zmíněným důvodům. V některých případech může dojít k závažné dysfunkci až sebevraždě. Jako náchylnější spatřují některé dospívající dívky, které jsou zranitelné díky rodinným potížím, psychickým problémům, špatným vztahům atd.

Je nutné říci, že stejné jsou možná konečné následky, ale lišící se v procesu, jenž k nim ústí. Nejvyšší nebezpečí je shledáváno u obou jevů oprávněně pro oběť. Bendl (2003) upozorňuje na ohrožení psychického i somatického zdraví při těžkém ublížení na něm či sebevražedném jednání. Oběť je vystavena silnému sociálnímu stresu, z tohoto důvodu lze její následky řadit do kategorie posttraumatických stresových poruch s různými symptomy.

Autoři Koukolík a Drtilová (1996) se dívají na následky pro oběť taktéž z psychologického i sociálního hlediska. Často trpí špatným soustředěním, v dospělosti pak až úzkostí, depresemi, pocity samoty. Mohou mít i problémy s heterosexuálními vztahy.

Kolář (2001) rozděluje tradiční šikanu na počáteční a pokročilou, přičemž varuje, že dopady počáteční šikany mohou být nenápadnější ale horší. Pokud trvají dlouho, dochází k narušení osobnostního vývoje oběti. Lze u nich pozorovat zhoršení prospěchu, časté nemoci, záškoláctví, strach, negativní sebehodnocení.

Autor neopomíjí ovšem také oběti pokročilých šikan, při níž se objevuje strach o život, potíže se spánkem a noční můry. Psychosomatické obtíže, které mohou nastat, zahrnují bolesti hlavy, břicha, zad, únava, nevolnost atd. Je obtížné se k nim přiblížit, všeho se vzdávají a skrývají se (Kolář, 2011).

Autorka Svobodová (2008, s. 83) podala obraz posloupnosti projevujících se následků, kdy se zaměřila taktéž na oběť, která se cítí *„ ...zranitelná a zbytečná. Nastupuje sklíčenost, smutek, trvale špatná nálada, pesimismus až ztráta chuti do života. Dlouhodobé potíže mohou*

vyústit dokonce v diagnózu deprese. Bezvýchodná situace může vést k myšlenkám na sebevraždu.

Ať už šikana či kyberšikana může mít dopady i na agresory. Největší riziko shledáváme v prohlubující se absenci mravních hodnot a antisociálního postoje, o kterých se zmiňuje Kolář (2001). Agresoři se často dostávají do „špatných" part, jejichž členové mají častěji než jiní lidé konflikty se zákonem. Negativním vlivem ze strany agresorů může dojít i u ostatních členů skupiny k vnitřní proměně v aktivní spoluúčastníky šikany (Bendl, 2003).

Kolář (2001) se zabývá také dopady na přihlížející (= svědky, publikum), kteří ztrácejí víru ve společnost a její ochranu proti násilí, kterou by měla zajistit každému. Vidí porušování norem (zákonných, morálních) bez následného potrestání a to v budoucnu může způsobit, že přistupují k násilí podobně pasivitou (pořád přihlíží) nebo se sami zapojí.

4 KYBERŠIKANA V ČESKÉ REPUBLICE

Nakonec nesmíme zapomenout na to, jak je to s kyberšikanou v České republice. K tomu nám poslouží nahlédnutí do možností, které poskytují zákony a právo v České republice. V rámci nekončícího boje s těmito jevy jsou potom i v České republice realizovány různé projekty.

4.1 Zákony v ČR

Lovasová (2006) upozorňuje na šikanu jako nebezpečně sociálně patologický jev omezující základní lidská práva, při nichž je obětem často až způsobena újma na zdraví. K tomuto názoru se také přikláníme, jen bychom dodali, že i kyberšikana takto působí.

„V souvislosti s projevy nežádoucího chování na internetu by žáci měli získat povědomí o tom, co je přijatelné, a co již ne. Každý žák by tedy měl znát, že je zákonem zajištěno právo na ochranu osobnosti, jejího soukromí, jména a projevů osobní povahy, že snímky, obrazové a zvukové záznamy týkající se jiné osoby smějí být pořízeny jen s jejím svolením, že ublížení na cti urážkou nebo posměchem je trestáno podle zákona atd.“ (Mleziva, s. 8).

K právům nás zaujala Listina dětských práv na internetu zveřejněna nadací Naše dítě. Jejím úkolem je, jak napovídá název, ujistit děti a jejich okolí o právech, která na internetu mají. Dítě má právo:

- bádat, učit se i užívat si dobrých věcí na internetu,
- neodpovídat na otázky ani nevyplňovat žádné formuláře,
- uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti,
- cítit se bezpečně a být v bezpečí,
- ignorovat veškeré zprávy od cizích lidí nebo lidí, kterým nevěří,
- požádat rodiče nebo vychovatele o pomoc,
- necítit se provinile, pokud se na obrazovce počítače objeví strašné věci,
- povědět dospělým o každém, kdo se na internetu chová divně,
- nebýt nikým obtěžováno a trápeno,
- respektováno (srov. http://www.nasedite.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=187, [cit. 2011-12-10]).

V současné době neexistuje žádný právní předpis, který by se speciálně zabýval otázkou šikany nebo kyberšikany. Termín šikana či kyberšikana tedy zákon nezná (Kopecký a Krejčí, 2010). Je možné posuzovat pouze konkrétní případy trestných činů. Některé projevy kyberšikany podstatu trestných činů naplňují, proto za tímto účelem pro přehlednost zmíníme některé části Trestního zákona (Zákon č. 40/2009 Sb.).

- § 144 Účast na sebevraždě – např. pobízením někoho jiného k ní;
- § 175 Vydírání – např. nucením někoho někým jiným k něčemu, co nechce násilím nebo pohrůžkou násilí;
- § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji – např. zveřejněním údajů osobou, které se údaje netýkají;
- § 181 Poškození cizích práv – např. využitím něčího omylu, uvedení někoho v omyl;
- § 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv (např. uzavřených listů, jiných písemností, zpráv posílaných prostřednictvím internetu);
- § 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (např. fotografie, písemnosti, video, dat apod.);
- § 184 Pomluva – šířený nepravdivý a poškozující údaj;
- § 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací (např. překonáním bezpečnostního zajištění a tak zneužití neoprávněně získaných informací);
- § 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat;
- § 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti;
- § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (např. vyhrožováním, ubližováním na zdraví);
- § 353 Nebezpečné vyhrožování (např. usmrcením, ublížením na zdraví);
- § 354 Nebezpečné pronásledování (např. vyhledáváním jeho přítomnosti, vyhrožováním, kontaktováním → omezováním);
- § 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob);
- § 357 Šíření poplašné zprávy (nebezpečí vážného znepokojení alespoň části obyvatelstva).

4.2 Projekty k tématu kyberšikany

Chtěli bychom zde informovat o projektu E-Bezpečí, Minimalizace šikany a SaferInternet. Tyto projekty slouží většinou zejména ke zvyšování povědomosti i na obecné úrovni o problematice a k jejímu snižování.

4.2.1 E-Bezpečí

„Projekt E-Bezpečí je celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. Projekt je realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s dalšími organizacemi.“ (http://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu, [cit. 2012-1-10]).

Centrum „PRVOK“ se specializuje na oblasti:

1. Vzdělávání – jsou realizována pro školy (ve spolupráci s Policií ČR), formou přednášek pro veřejnost, pro studenty Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Dále realizují vzdělávání pracovníků PIS Policie ČR, orgánů sociálně-právní ochrany.
2. Preventivní programy pro školy v oblasti rizikového chování. Pořádají soutěže orientované na nebezpečné komunikační praktiky pro žáky ZŠ a SŠ.
3. Intervence – zahrnuje 5 vrstevné poradenství (primární, právní, psychologické, sociálně-právní + policejní). Centrum i online poradna spolupracují s různými specializovanými pracovišti (např. Policie, PP poradny a další).
4. Výzkum – zabezpečují výzkumy pro celou ČR, kraje i regiony. Mimo to uskutečňují i lokální výzkumy při konkrétních školách, kdy sledují útočníky, oběti, prevenci a intervenci (http://www.prvok.upol.cz/index.php/o-pracoviti/zamereni, [cit. 2012-1-10]).

Cílem projektu je potom rozpoznat a následně analyzovat nebezpečí v souvislosti s informačními a komunikačními technologiemi, která negativně působí na mladé lidi, zejména děti mezi 6 – 15 roky (Anon, 2009). Projekt má tedy sloužit dětem, mladistvým i rodičům. Zejména je má upozornit na možná nebezpečí, která se na internetu nacházejí (Anon, 2008c).

Autoři Kopecký a Krejčí (2009) potvrzují, že je o tyto vzdělávací akce zájem ze strany mnoha základních škol z celé České republiky. Tyto školy žádají o pomoc s představením nebezpečných jevů žákům, kterými se projekt zabývá, jelikož se dějí i na jejich školách.

Obrázek 1 – Webové stránky E-Bezpečí
(Zdroj: http://www.e-bezpeci.cz/)

E- Bezpečí se věnuje všem rizikům internetu jako např. sextingu, kybergroomingu, kyberstalkingu a stalkingu:

Stalkingem rozumíme opakované, dlouhodobé, systematické pronásledování s různou intenzitou. Pronásledovatel například zahrnuje svou oběť telefonáty, SMS zprávami, dárky, o které nestojí. V souvislosti s počítači pak je tento jev označován termínem kyberstalking – cyber-stalking (Kopecký, 2010b).

Kybergrooming neboli child grooming, grooming se vyznačuje chováním vyvolávajícím v oběti falešnou důvěru za účelem osobní schůzky. Taková schůzka může vyústit k sexuálnímu zneužití oběti a fyzickému násilí. Dětské oběti se mohou stát také oběťmi dětské prostituce či výroby dětské pornografie (Kopecký, 2010a).

„Slovo sexting je složeninou vzniklou ze slov sex a textování = elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií či videa se sexuálním obsahem. Tyto záznamy (fotografie, video)

jsou pak často zveřejněny na internetu - zejména dojde-li k ukončení vztahu mezi mladistvými.“ (Kopecký, 2009)

4.2.2 Minimalizace šikany

„MIŠ je zkratka prvního projektu v České republice, který se snaží nalézt systémové řešení celospolečenského problému zvaného „šikana“. Celý název Minimalizace šikany vyjadřuje přesvědčení tvůrců projektu, že četnost a závažnost výskytu šikany na školách lze promyšleným a systematickým přístupem výrazně ovlivňovat – minimalizovat.“ (Anon, 2008a, s. 6). Lidé z projektu Minimalizace šikany se rozhodli také zakomponovat do projektu snížení a vzdělávání problematiky kyberšikany.

Obrázek 2 – Webové stránky Minimalizace šikany
(Zdroj: http://www.minimalizacesikany.cz/)

V roce 1995 se konala celostátní konference učitelů zaměřená na problematiku šikany. Zde se poprvé vynořil nápad na takový projekt, v rámci kterého si pohrávali s myšlenkou zmírnit množství šikanování na školách. Projekt je zaměřen zejména na zvýšení znalostní úrovně učitelů i veřejnosti o problematice šikany a kyberšikany. Lektoři předávají své zkušenosti a ověřené postupy pro snížení šikany či kyberšikany (Pejchalová, 2010).

Z brožury Minimalizace šikany (Anon, 2008a) se dozvídáme informace o pilotní fázi, do jejíhož průběhu bylo vybráno 17 škol. Probíhala v období od 30. srpna 2005 do 31. prosince 2007, jejímž hlavním cílem je vzdělávat pedagogy a pomoci vytvořit podmínky na konkrétní škole pro správně zavedení Školního programu proti šikaně. Autorem tohoto programu a také garantem, odborným konzultantem projektu je Dr. Michal Kolář, který se šikaně věnuje více jak 25 let.

Vzdělávání pedagogů probíhá prostřednictvím čtyř dvoudenních seminářů, na kterých se dozvídají základní informace o problematice šikany, o rozpoznání šikany a její pokročilosti, o metodách zvládání šikany a diagnostice skupiny. Na posledním semináři se věnují vypracování krizových scénářů, Minimálního preventivního programu pro oblast šikany. Po tomto vzdělávání následují minimálně čtyři měsíce konzultací se zkušeným lektorem, který je nápomocen při zavádění změn na škole. Během seminářů A-C jsou pedagogové z různých škol namícháni ve skupinách zhruba po 15 účastnících. Vedení škol jsou sdruženi v jedné skupině. Při posledním semináři se pracuje s pedagogy z jednotlivých škol zvlášť (srov. http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas/57-o-nas-clanky/358-vzdelavamepedagogy, [cit. 2012-1-13]).

Součástí projektu je také osvětová činnost, v rámci níž probíhají například kampaně na školách. První kampaň byla věnována šikaně, proběhla v roce 2008 formou soutěže pod názvem Stop šikaně na školách. Školy vypracovávaly audio, video nahrávky a plakáty a plakát vítězů šel do tisku (Pejchalová, 2010).

V období od září 2010 do dubna 2011 následovala kampaň MIŠí děti říkají STOP kyberšikaně. Zúčastnil se libovolný počet dětí z 18 škol z celé České republiky. Průběh kampaně byl obdobný jako u kampaně Stop šikaně (srov. http://www.minimalizacesikany.cz/aktivity-projektu/303, [cit. 2012-1-13]).

4.2.3 Saferinternet

„Saferinternet.cz je osvětový projekt, usilující o zvýšení povědomí o bezpečnějším užívání internetu. Podporuje vzdělávání a výzkum v této oblasti, a to zejména dětí, kterým ubližuje nevhodné a závadné chování na internetu. Poskytuje pomoc, působí proti šíření ilegálního, zejména pedofilního a extremistického obsahu na internetu. Jde o projekt Národního centra bezpečnějšího internetu, který je spolufinancovaný Evropskou komisí.“ (http://www.saferinternet.cz/o-nas, [cit. 2012-1-15]).

Je součástí celoevropského Programu pro bezpečnější internet 2009-2013 a kyberšikana byla pro svou závažnost hlavním tématem pro rok 2009 (Křesťanová, 2009).

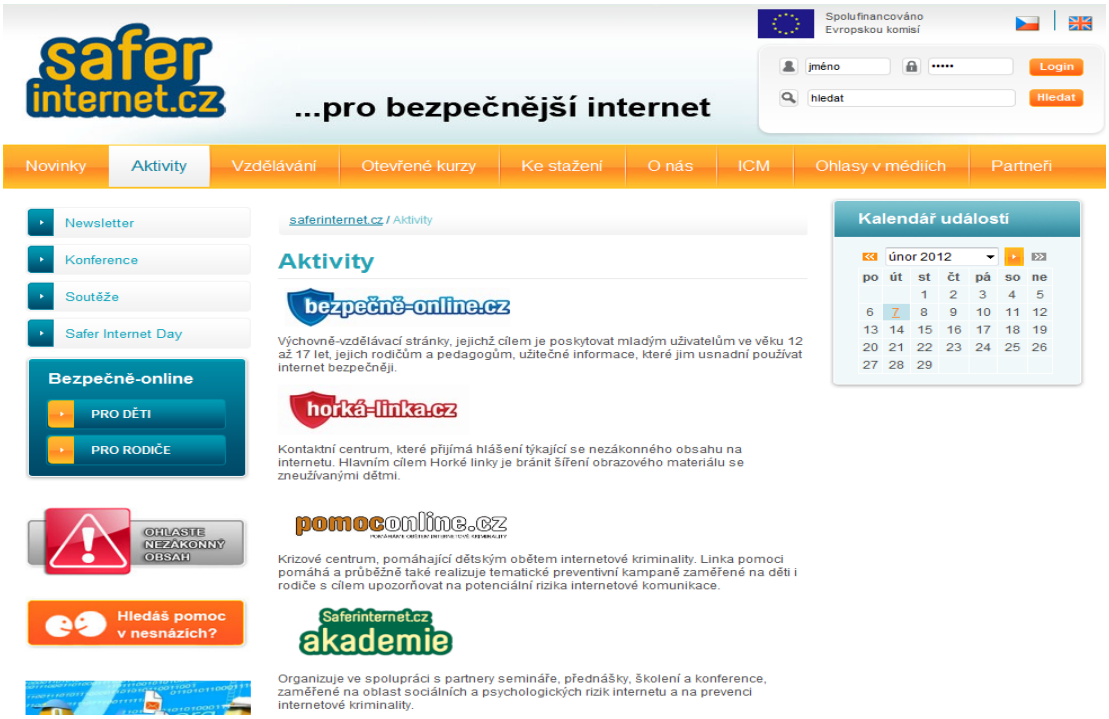

Obrázek 3 – Webové stránky SaferInternet
(Zdroj: http://www.saferinternet.cz/aktivity-projektu)

Švancar (2009) se zabývá účelem programu, ten je určený k podpoře projektů, které se podílí na zvyšování informovanosti veřejnosti, vytváření kontaktních míst pro nahlášení nezákonného obsahu na internetu, vytvoření informační databáze o používání moderních technologií a jejích dopadech.

Projekt SaferInternet je rozsáhlý a k jeho aktivitám patří:

- výchovně- vzdělávací stránky **bezpečně-online.cz** poskytující informace pro bezpečnější užívání internetu,
- kontaktní centrum, **horká-linka.cz** pro nahlášení nezákonného obsahu na internetu s cílem zabránit šíření tohoto obsahu,
- **pomoconline.cz** – jedná se o linku pomoci obětem internetové kriminality realizující preventivní kampaně pro upozornění na rizika komunikace na internetu,
- **saferinternet.cz akademie** pořádá se svými partnery semináře, školení a konference v oblasti prevence kriminality na internetu a rizik internetu (Anon, 2008b).
- Křesťanová (2009) se zmiňuje ještě o asistenčních poradnách, které uvedla do provozu nejznámější linka důvěry pro děti a mladistvé, Linka bezpečí. Fungují

pod záštitou projektu Saferinternet.cz (**www.internethelpline.cz** a **www.pomoconline.cz)** a poradí v případě, kdy se ocitnou mladí uživatelé internetu v nouzi.

4.3 Výsledky výzkumů v České republice

Jedná se o výzkumy z posledních let realizované výše zmíněnými projekty E-Bezpečí a Minimalizace šikany. Pro naše účely si více rozvedeme pouze část výsledků, které nás zaujaly nebo jsou obdobné našemu zkoumání.

4.3.1 E-Bezpečí

Výzkum projektu s názvem Nebezpečí elektronické komunikace 2 (2010-2011), navazující na výzkumné šetření z roku 2008, byl realizován v období od 1. listopadu do 31. prosince 2010. Celkem se zapojilo 12 533 žáků základních a středních škol. Jelikož se projekt zaměřuje na více rizik internetu, vybereme si pouze ze zkoumaných jevů týkajících se problematiky kyberšikany. Cílem této části bylo zjištění osobní zkušenosti žáků s kyberšikanou v roli oběti i útočníků. Také se zaměřoval na zájem respondentů o zapojení dalších osob do řešení kyberšikany.

Osobní zkušenost zaznamenal výzkum z pozice oběti u 59,38 %. Přičemž ze sledovaných projevů je nejčastěji problémem verbální ponižování, urážení či zesměšňování (34,39 %). Prolomení elektronického účtu je těsně za ním s 32,78 % odpovědí, obtěžováno (prozváněním, spamováním apod.) se cítí o 7 % dotazovaných méně. S vyhrožováním se setkalo 16,70 % respondentů. Dalšími sledovanými projevy jsou ponižující fotografie 11,18 %, krádež identity 8,40%, publikování ponižujícího videozáznamu 6,70 %, vydírání 6,56 %, publikování ponižujícího zvukového záznamu 4,74 %.

K pozici agresora při kyberšikaně se přiznala necelá polovina dotazovaných, 41,08 %. Nejčastěji k tomu využívají prolomení elektronického účtu (27,06%) a verbální ponižování, urážení, zesměšňování nebo jiné ztrapňování (13,58 %). U dalších projevů již byly nižší čísla: obtěžování 6,83 %, publikování ponižující fotografie 6,29%, vyhrožování a zastrašování 6,23 %, publikování ponižujícího videozáznamu 3,84 %, krádež identity 3,01%, publikování ponižujícího zvukového záznamu 2,98 %, vydírání 2,83 %.

Většina dětí by se obrátilo o pomoc s konkrétním problémem na rodiče nebo své učitele (vůbec by se nesvěřilo 15,87% rodičům a 26,70% učitelům s žádným ze zkoumaných projevů kyberšikany). Tyto výsledky tedy potvrzují, že v rodiče mají děti větší důvěru nežli v učitele.

Nejvíce dětí by se svěřilo, kdyby se ocitlo v roli vydíraného (54,20 % rodičům, 41,50 % učitelům), komu by bylo vyhrožováno (52,53 % rodičům, 40,03 % učitelům). Ostatní projevy by rodičům oznámilo okolo třetiny respondentů. Učitelům by třetina dotazovaných svěřila verbální ponižování a zesměšňování, zatímco s ostatním již čtvrtina až pětina (18,48 % - 24,66 %) dětí (srov. http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/2-nebezpei-elektronicke-komunikace-2-2010-2011, [cit. 2011-11-18]).

4.3.2 Minimalizace šikany

Projekt provedl výzkum se zaměřením na tématiku kyberšikany v době od 27. 10. do 20. 11. 2009. Z výzkumné zprávy Kyberšikana dětí (2010) se dozvídáme, že se jej zúčastnilo 777 428 českých dětí. Cílem výzkumu bylo zjistit současnou situaci v oblasti kyberšikany u dětí ve věku 8 – 15 let z celé ČR. Zaměřoval se na znalost pojmu kyberšikana, osobní zkušenosti dětí s kyberšikanou a kyberšikanou učitelů, postoje dětí ke kyberšikaně a kdo se stává agresorem.

Výsledky výzkumu poukázali na vysokou neznalost pojmu kyberšikana, kdy celkem 44 % dětí pojem nezná vůbec a 15 % si není jisté jejím významem. Dohromady se jedná o více jak polovinu dotazovaných žáků. Z toho vyplývá, že pouhých 39 % dětí ví, co je kyberšikana. Přičemž z prvního stupně nerozumí pojmu kyberšikana 65 % dětí a u žáků 8. a 9. tříd se jedná o 22 %. Tyto výsledky poukazují na zvýšení znalostní úrovně s věkem dětí. Za nebezpečnou kyberšiikanu považuje více jak polovina dětí a to 69%, ale 70%, které se neocitli v roli oběti, si myslí, že jim se nic takového stát nemůže.

Zkušenost s kyberšikanou v roli oběti za poslední půlrok potvrdilo po přečtení předložené definice kyberšikany 6% dětí, ale při dotazování na jednotlivé situace (přes e-mail, telefon, video apod.) se vyšplhalo toto procento až na 10%. Jedná se o mnohem nižší číslo než v předchozím výzkumu. Zkoumalo se také, komu se děti svěřují s tímto problémem. Z výsledků vyplynulo, že nejčastěji jsou to kamarádi (40 %), pak rodiče (31 %) a v poslední řadě učitelé (8 %). Vysoký počet dětí se ovšem nesvěřuje (37 %).

Ukázalo se, že 51 % agresorů je ze stejné třídy jako oběť a dalších 27 % ze stejné školy. To znamená, že 78 % oběť agresora zná a v pouhých 22 % zůstává pro oběť neznámý.

Velké množství dětí si o kyberšikaně a šikaně myslí:

- kyberšikana může snadno přerůst v klasickou šikanu,
- oběti kyberšikany se nachází často i v roli oběti klasické šikany,
- kyberšikana je méně nebezpečná nežli reálná šikana.
- kyberšikana je „jednodušší“ nežli šikanovat někoho osobně,
- pachatel kyberšikany může zůstat anonymní (srov. http://www.minimalizacesikany.cz/aktivity-projektu, [cit. 2012-1-16]).

5 EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části diplomové práce se zaměříme na realizovaný výzkum, ve kterém se zaměříme na žáky druhého stupně vybraných základních škol z Olomouckého kraje. Nejdříve seznámíme se stanovenými cíly práce, výzkumnými otázkami a hypotézami. Následně charakterizujeme výzkumný vzorek a popíšeme metodologické postupy, vlastní výzkum a jeho výsledky.

5.1 Cíl práce

Hlavním cílem empirické části diplomové práce je porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-Bezpečí.

Za dílčí cíl jsme zvolily zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci setkali z pozice agresora či oběti.

Na základě cílů výzkumu byly stanovené následující výzkumné otázky:

1. Dokážou žáci vybraných škol z Olomouckého kraje rozeznat kyberšikanu, škádlení a tradiční šikanu?
2. Na koho by se žáci obrátili s problémem kyberšikany?
3. Znají žáci možnosti postihů, které lze za kyberšikanu uložit?
4. S kterými projevy kyberšikany se žáci setkali z pozice agresora nebo oběti?

K těmto výzkumným otázkám se vztahují hypotézy:

Hypotéza H1 - Rozeznat kyberšikanu dokážou lépe žáci, kteří prošli školením E- Bezpečí než žáci, kteří školením neprošli.

Hypotéza H2 - Více jak polovina dětí by hledalo pomoc u někoho dospělého (u rodičů, učitelů).

Hypotéza H3 - Možnosti postihů znají lépe žáci vyšších ročníků než žáci nižších ročníků základních škol, kteří prošli i neprošli školením E-Bezpečí.

Hypotéza H4 - Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu.

5.2 Charakteristika a popis vzorku

Výzkum probíhal na čtyřech základních školách po dvou třídách v rámci Olomouckého kraje. Základní podmínkou k realizaci výzkumu byla skutečnost, že do něj budou zapojeni žáci z druhého stupně dvou základních škol, kteří se zúčastnili školení E-Bezpečí věnovanému rizikům internetu. A žáci druhého stupně dalších dvou škol, kteří se tohoto školení nezúčastnili. Počet dvou tříd na školu jsme zvolili z důvodu, abychom příliš nezatěžovali školy.

Při výběru škol do výzkumného vzorku jsme se opírali o mapku proškolených institucí z celé České republiky projektem E-Bezpečí na základě konzultace u vedoucího projektu Mgr. Kamila Kopeckého, Ph.D.. Tato mapka je umístěna na webových stránkách projektu E-Bezpečí. Jelikož se nám nedařilo zkontaktovat telefonicky s ředitelem či metodikem prevence dvou zcela náhodně vybraných škol z této mapky, zaměřili jsme se z časového důvodu na základní školy, s nimiž má autorka této diplomové práce osobní zkušenost. Jedná se o základní školy:

- Základní škola Vodní Mohelnice,
- Základní a Mateřská škola Horka nad Moravou;
- Základní škola Mlýnská Mohelnice,
- Základní škola Hálkova Olomouc.

Školením projektu E-Bezpečí prošli žáci 8. a 9. ročníku Základní školy Vodní, 6. a 7. ročníku Základní a Mateřské školy Horka nad Moravou. Školení neproběhlo v 6. a 8. ročníku Základní školy Mlýnské, 7. a 9. ročníku Základní školy Hálkova. Podařilo se nám dosáhnout toho, že výzkumný vzorek zahrnuje všechny ročníky druhého stupně zastoupené vždy respondenty z jedné proškolené třídy a jedné neproškolené. Předběžný předpokládaný počet respondentů se pohyboval mezi 180 až 240 podle počtu žáků ve třídách.

Údaje o vzorku respondentů vychází z výsledků dotazníkového šetření. Celkem se zapojilo 203 žáků druhého stupně základních škol. Z těchto 203 navrácených dotazníků jsme 4 vyřadili pro jejich neúplnost odpovědí. Z neproškolených tříd pochází 105 respondentů a z proškolených tříd uvedlo 8 respondentů, že se školení neúčastnilo.

Počet zpracovávaných dotazníků je tedy 199, přičemž 86 dotazovaných respondentů se zúčastnilo školení E-Bezpečí a 113 dotazovaných respondentů se jej nezúčastnilo. Pro přehlednost jsme údaje o respondentech zpracovali do tabulek.

Ročník	Proškolení	Neproškolení	Celkový počet respondentů
6. ročník	18	29	47
7. ročník	25	24	49
8. ročník	22	25	47
9. ročník	21	35	56
Celkem	**86**	**113**	**199**

Tabulka 1 Věk respondentů v souvislosti s proškolením

Tabulka 1 znázorňuje věkové rozložení dotazovaných s přihlédnutím k tomu, zda prošli nebo neprošli školením. Počty respondentů v jednotlivých ročnících jsou poměrně vyrovnané. Stejné a nejnižší zastoupení mají 6. a 8. ročník s počtem 47 respondentů, 7. ročník se liší pouhými 2 dotazovanými (49) a 9. ročník má nejvyšší zastoupení o 56 respondentech. Jestliže se zaměříme na rozdělení na proškolené a neproškolené žáky druhého stupně, zjistíme, že ze 7. a 8. ročníku je zastoupení takřka vyrovnané pohybující se od 22 do 25 respondentů. V 6. a 9. ročníku je proškolených respondentů o 11 až 14 méně nežli neproškolených.

Pohlaví	Proškolení	Neproškolení	Celkový počet respondentů
Dívka	46	66	112
Chlapec	40	47	87
Celkem	**86**	**113**	**199**

Tabulka 2 Pohlaví respondentů v souvislosti s proškolením

Tabulka 2 poukazuje na počty respondentů podle pohlaví opět s přihlédnutím k tomu, zda prošli školením E-Bezpečí nebo neprošli. Z počtu respondentů mají vyšší zastoupení dívky (112) a chlapci nižší (87). Ze 112 dívek prošlo školením pouze 46 a neprošlo 66. Chlapci jsou v tomto vyrovnanější, přičemž z 87 chlapců prošlo školením 40 a 47 se jich školení nezúčastnilo.

Ročník	Proškolení		Neproškolení		Celkový počet respondentů	
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
6. ročník	7	11	16	13	23	24
7. ročník	18	7	13	11	31	18
8. ročník	7	15	13	12	20	27
9. ročník	14	7	24	11	38	18
Celkem	**46**	**40**	**66**	**47**	**112**	**87**

Tabulka 3 Věk i pohlaví respondentů v souvislosti s proškolením

V tabulce 3 dáváme dohromady podrobněji údaje objevující se již v předchozích tabulkách. Shodné jsou počty 7 proškolených dívek v 6. a 8. ročníku a proškolených chlapců v 7. a 9. ročníku. Ostatní počty dívek a chlapců mezi proškolenými respondenty se pohybují mezi 11 až 18. Z dotazovaných spadá mezi neproškolené dívky v 7. a 8. ročníku 26 (po 13 v ročníku) a v 6. ročníku je neproškolených dívek 16. Neproškolených chlapců v 7. ročníku je o 2 méně a v 8. ročníku o 1 méně než dívek. Stejný počet 11 neproškolených chlapců jako v 7. ročníku je i v 9. Ročníku, a v 6. ročníku je o pouhé 2 chlapce více. Z tohoto vyplývá, že zastoupení pohlaví mezi neproškolenými respondenty je rovnoměrnější než u proškolených kromě zastoupení dívek v 9. ročníku, jichž je 24.

5.3 Popis užitých metod

Zvolili jsme kvantitativní výzkum s užitím dotazníkového šetření, který je nejčastější metodou pro zjišťování údajů. Slouží nám k potřebnému získání údajů o velkém počtu odpovídajících v krátkém čase (Gavora, 2000).

Sestavování dotazníku probíhalo ve dvou fázích. První fáze probíhala v listopadu a začátkem prosince výběrem zajímavých oblastí, případně konkrétních otázek prostudováním dotazníku E-Bezpečí a při konzultacích s doktorem Kamilem Kopeckým, vedoucím projektu E-Bezpečí. Ve druhé fázi jsme v první polovině ledna na základě vytvořených výzkumných otázek přepracovaly dotazník s vedoucí diplomové práce pro naše účely. V konečné verzi, předkládané respondentům, je dotazník uveden v příloze 2.

Při jeho sestavování jsme se snažili dodržet zásady pro tvorbu dotazníku podle Chrásky (2007)**:**

1. *Jasná a srozumitelná* formulace otázky.
2. Zcela *jednoznačná* formulace otázky.
3. *Opatrnost* při kladení otázek *na příčiny* – respondenti se nemusí plně vyznat v problematice.
4. Otázky na pouze *nezbytné údaje*.
5. Nesmí být *sugestivní* (napovídat správnou odpověď).
6. Předpokladem je *ochota respondentů spolupracovat*.
7. Musí být upřesněné *jasné pokyny* k vyplňování.
8. Dbát na to, aby získané údaje šli *snadno třídit, tabelovat a zpracovávat*.
9. Řazení otázek v dotazníku – *z psychologického hlediska spíše než z logického.*

Dotazník obsahuje úvodní náležitosti jako pokyny k vyplnění (způsob zaznamenávání odpovědí) i výzvu respondentům k pečlivosti a upřímnosti. Následují 2 položky týkající se osoby respondenta, tedy pohlaví a věku.

Samotné dotazníkové šetření se skládá z 12 otázek - 5 polouzavřených (otázky 4; 6; 8; 10; 11) a 7 uzavřených (otázky 1; 2; 3; 5; 7; 9; 12), kdy si respondent volí z připravených odpovědí. Polouzavřené otázky jsou rozšířeny o možnost vlastní odpovědi v případě, že žádná respondentovi nevyhovuje (Gavora, 2000).

V dotazníku je uvedena pouze jedna dichotomická otázka (7), na kterou lze odpovědět pouze jednou ze dvou navzájem se vylučujících odpovědí ano x ne. Všechny ostatní otázky jsou polytomické, při nichž je předkládáno více jak dvě odpovědi. Jedná se o výběrové (z více odpovědí se vybírá jedna) a výčtové otázky (z více odpovědí se vybírá současně několik). Výběrovými otázkami jsou 1; 2; 3; 5; 12 a zvolili jsme je při otázkách, ze kterých lze vybrat správně pouze jednu odpověď. Výčtovými otázkami pak jsou 4; 6; 8; 9; 10; 11 a zvolili jsme v případech, kdy se domníváme, že není vhodné nutit respondenta ke zvolení pouze jedné odpovědi. Nedílnou součástí bylo na závěr poděkování za spolupráci (Chráska, 2007).

Otázky 1 – 3 se vztahují k první výzkumné otázce a jsou zaměřeny na schopnost respondentů rozpoznat pojmy škádlení, šikana a kyberšikana podle jejich znaků. Otázka č. 4 zjišťuje, z jakých zdrojů jsou respondenti informováni o problematice kyberšikany, zejména nějakého případu. Otázku č. 5 jsme do dotazníku zakomponovali proto, abychom získali přehled o tom, zda si respondenti uvědomují, že údaje, které o sobě poskytují na internetu, mohou být nebezpečné. Jejím přímým úkolem je zjistit nejnebezpečnější údaj z pohledu

respondentů. K získání informací na koho by se respondenti rozhodli obrátit v případě, že by se ocitli v roli oběti kyberšikany, slouží 6. otázka. Ta se vztahuje k druhé výzkumné otázce. Další tři otázky (7 – 9) patří pod třetí výzkumnou otázku a směřují k zjištění, jestli se respondenti domnívají, že lze kyberšikanu trestat, jak by ji trestali, a které projevy jsou trestné podle zákonů České republiky. Otázky 10 a 11 nám mají ukázat, s kterými projevy kyberšikany se respondenti setkávají z pozice oběti či agresora. Poslední, 12. otázka, slouží spíše ke kontrole rozdělení respondentů na proškolené a neproškolené v rámci projektu E-Bezpečí. Poukazuje také na to, zda si respondenti pamatují obsah školení.

Při vyhodnocení výsledků výzkumu pracujeme s absolutní četností (n_i), relativní četností (f_i) i s celkovou četností (n). Dále jsme v práci uplatnili test nezávisloti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku v případech, kdy proměnné, mezi nimiž ověřujeme vztah (souvislost), mohou mít pouze dvě alternativní podoby. Nejdříve si formulujeme nulové H_0 (s předpokladem neexistence vztahu, souvislosti mezi dvěma jevy) a alternativní hypotézy H_A (s předpokladem existence vztahu, souvislosti mezi dvěma jevy). U čtyřpolní tabulky se počítá s jedním stupněm volnosti, volíme tedy pouze hladinu významnosti. Data zpracujeme do čtyřpolní tabulky a podle schématu dosadíme hodnoty do vzorce. Vypočítanou hodnotu porovnáme s kritickou hodnotou (Chráska, 2007). Na základě výsledku pak vyvodíme závěr.

Další statistickou metodou, kterou jsme volili, je test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Uplatňuje se také v případech, kdy se rozhoduje o existenci či neexistenci závislosti (souvislosti) mezi dvěma jevy. Prvotně opět stanovíme nulovou a alternativní hypotézu. Poté si sestavíme tzv. kontingenční tabulku s četnostmi odpovědí a tzv. marginálními (okrajovými) četnostmi, jež jsou součtem četností v řádcích a sloupcích. Pro každé pole kontingenční tabulky vypočítáme očekávanou četnost, která se zapisuje do závorek. Vypočítáme stupeň volnosti a zvolíme hladinu významnosti. Dále spočítáme jednotlivé hodnoty testového kritéria pro velikosti rozdílu mezi skutečnými a očekávanými četnostmi, které následně sečteme (Chráska, 2007). Podle výsledků vyslovíme závěr.

Využili jsme tabulek a grafického znázornění pro zobrazení zjištěných dat. Tabulky jsou dvojího značení. Označení tabulka je zvlášť pro vyhodnocování výsledků a druhé potom pro výpočet statistických veličin, označené jako statistické tabulky. Graf znázorňuje pouze stěžejní část výsledků pro danou otázku.

5.4 Popis vlastního výzkumu

V této části diplomové práce popisujeme průběh dotazníkového šetření. Před začátkem samotného šetření jsme se v problematice po teoretické stránce již celkem orientovali, přesto se autorka diplomové práce rozhodla zúčastnit nově rozbíhajícího subprojektu E-synergie na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého pod záštitou projektu E-Bezpečí. Jednalo se o počáteční blok přednášek, dne 10. listopadu 2011, věnovaných nebezpečím internetu, zejména kyberšikaně. Školícími lektory byli Mgr. Kamilem Kopeckým, Ph.D. (vedoucí projektu E-Bezpečí) a PhDr. René Szotkowski, Ph.D. (koordinátor projektu E-Bezpečí).

Autorka práce se také zúčastnila, dne 16. prosince 2011, školení E-Bezpečí pro žáky Slovanského gymnázia v Olomouci. Důvodem byl náslech, abychom znali průběh školení mezi žáky. To probíhá v bloku o dvou vyučovacích hodinách tak pro 50 žáků (cca 2 třídy). Většinou během jednoho dopoledne se na konkrétní škole uskuteční dva bloky, které vedou dva lektoři.

Samotné dotazníkové šetření se uskutečnilo od 23. ledna do 14. února. Nejprve byly kontaktovány vybrané školy. Se Základní školou Hálkovou a Základní a Mateřskou školu Horka nad Moravou probíhal prvotní kontakt telefonicky za účelem smluvení schůzky s ředitelkami či zástupkyní ředitele těchto škol. Základní školy (Vodní a Mlýnskou) v Mohelnici navštívila autorka práce ředitele přímo.

Dotazníky zůstaly při schůzce na školách u ředitelů nebo metodiků prevence. Při vyplňování dotazníků nebyla autorka práce přítomna. Zástupci škol si tak mohli lépe rozmyslet, ve kterých hodinách budou dotazníky vyplňovány, aby jim co nejméně narušovali výuku. Jednalo se o hodiny počítačů a občanské nauky. Přítomen byl metodik prevence nebo osoba, která si s dětmi o oblasti šikany a kyberšikany povídá.

Na Základní škole Mlýnské jsme se domluvily s paní ředitelkou na lístečkách pro rodiče (příloha 3), zda souhlasí s vyplněním dotazníku jejich dítětem. Setkali jsme se ovšem s negativní odezvou. Z jedné třídy nesouhlasili rodiče od 3 žáků a z druhé více jak polovina. Paní ředitelka zareagovala ovšem pro nás kladně a dotazníky rozdala do jiné třídy.

Po navrácení dotazníků následovalo vyhodnocení získaných dat a ověření hypotéz.

5.5 Analýza a interpretace výsledků

Na tomto místě interpretujeme výsledky dotazníkového šetření. Pro přehlednost jsou zpracovány do tabulek a grafů. Všechny otázky jsme rozpracovali pro dvě skupiny, proškolené a neproškolené, v souladu s hlavním cílem empirické části porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-Bezpečí. Statistickými metodami ověřujeme hypotézy pro výzkumné otázky, u nichž potřebujeme ověřit existenci či neexistenci vztahu mezi proškolenými a neproškolenými nebo nižšími a vyššími ročníky.

U otázky č. 1 v dotazníku (***Zakroužkuj charakteristiku vystihující škádlení.***) jsme vybídli respondenty k určení charakteristiky škádlení. Jako výběrová otázka vede respondenty k jedné odpovědi a tím poukazuje na jejich znalost pojmu.

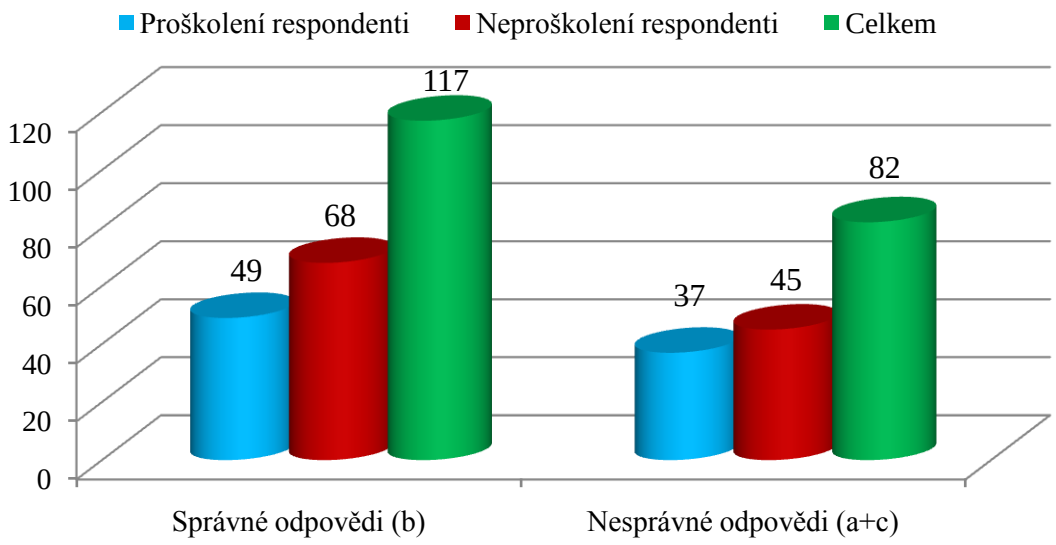

Graf 1 Charakteristika škádlení

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; fi = relativní	n_i	fi	n_i	fi	n_i	fi
a	10	11,63 %	11	9,73 %	21	10,55 %
b	**49**	**56,98 %**	**68**	**60,18 %**	**117**	**58,79 %**
c	27	31,40 %	34	30,09 %	61	30,65 %
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	199	100 %

Tabulka 4 Charakteristika škádlení

Na první pohled je z tabulky a grafu patrné, že více jak polovina respondentů v každé skupině rozumí pojmu škádlení. Celkem vymezilo správně (odpověď b) 117 respondentů (58,79 %) pojem škádlení na základě znaků – zábavné a příjemné pro všechny, bez cíle ublížit a převahy sil. Vysoká je ovšem i neznalost tohoto pojmu, která se projevila u 82 respondentů. Z toho 21 respondentů (odpověď a) se domnívá, že i když je škádlení zábavné, příjemné pro všechny a neobjevuje se převaha sil, tak je při něm cílem ublížit. 61 respondentů (odpověď c) pak považuje škádlení za většinou opakované, zábavné, s převahou sil a záměrem.

U obou skupin, jak proškolených (49 - 56,98 %) tak neproškolených (68 - 60,18 %) respondentů, přes polovinu zvolilo správnou odpověď. Na procentuálním vyjádření je viditelná mírně vyšší znalost u neproškolených respondentů. Za zmínku stojí také, že z nesprávných odpovědí se v obou skupinách více respondentů (proškolení 27 a neproškolení 34) přiklonilo ke škádlení jako opakovanému, zábavnému s převahou sil a záměrem. Odpovědi škádlení, které je zábavné, příjemné pro všechny a neobjevuje se převaha sil, ale cíl ublížit ano, využilo o jednoho neproškoleného respondenta více (11) než proškolených (10).

Přestože obsahem školení E-Bezpečí je pouze pojem kyberšikana, rozhodli jsme se porovnat na základě výzkumné otázky i pojem škádlení mezi proškolenými a neproškolenými respondenty. Abychom zjistili, zda lépe rozumí pojmu proškolení respondenti projektem E-bezpečí, využili jsme statistickou metodu test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Postupovali jsme podle kroků uvedených v podkapitole Popis užitých metod.

Začínáme formulací hypotéz:

H_0 – Znalost pojmu škádlení je u proškolených i neproškolených respondentů stejná.

H_A – Znalost pojmu škádlení je u proškolených a neproškolených respondentů rozdílná.

Poté zaznamenáme data do čtyřpolní tabulky:

	Správná odpověď	Nesprávná odpověď	∑
Proškolení respondenti	49	37	86
Neproškolení respondenti	68	45	113
∑	117	82	199

Statistická tabulka 1 Znalost pojmu škádlení

Zvolíme hladinu významnosti 0,05 a spočítáme x^2 ze vztahu:

$$x^2 = n * \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) * (a + c) * (b + d) * (c + d)}$$

Přičemž význam písmen užitých ve vzorci je patrný z následujícího schématu:

	α	non α	
β	**a**	**b**	a + b
non β	**c**	**d**	c + d
	a + c	b + d	n

$$x^2 = 199 * \frac{(49*45-37*68)^2}{86*117*82*113} = 0{,}012$$

Vypočítaná hodnota x^2 je 0,012. Tuto hodnotu srovnáme s kritickou hodnotou pro hladinu významnosti 0,05 a 1 stupeň volnosti, což je podle tabulek $x^2_{0,05}$ (1) = 3,841.

$$0{,}012 < 3{,}841 \rightarrow \text{přijímáme } H_0$$

Znalost pojmu škádlení je u proškolených i neproškolených respondentů stejná, rozdíl není statisticky významný. Znalost pojmu škádlení je tedy mezi žáky druhého stupně, ať prošli či neprošli školením projektu E-Bezpečí věnovanému rizikům internetu, téměř rovnoměrná.

U otázky v dotazníku č. 2 (***Zakroužkuj charakteristiku vystihující šikanu.***) jsme opět užili výběrovou otázku vedoucí respondenty k jedné odpovědi. Podobně jako předchozí otázka zkoumá i tato znalost pojmu, v tomto případě ovšem šikany.

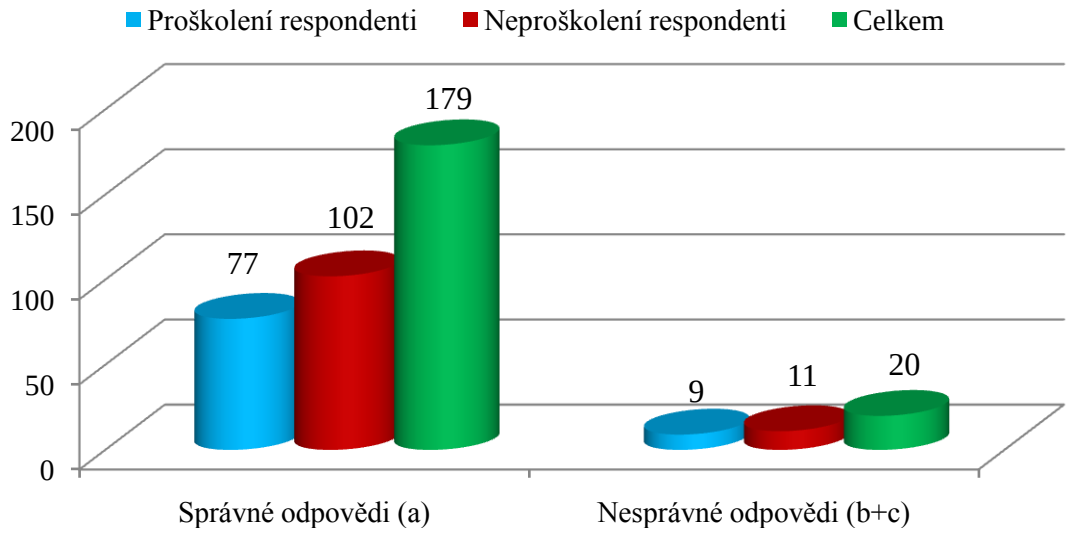

Graf 2 Charakteristika šikany

Odpověď	**Počet odpovědí respondentů**					
	Proškolení		**Neproškolení**		**Celkem**	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	fi	n_i	fi	n_i	f_i
a	**77**	**89,53 %**	**102**	**90,27%**	**179**	**89,95 %**
b	1	1,16 %	4	3,54 %	5	2,51 %
c	8	9,30 %	7	6,19 %	15	7,54 %
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	199	100 %

Tabulka 5 Charakteristika šikany

Jak je patrné z grafu a tabulky znalost pojmu šikany je mezi respondenty vyšší než znalost škádlení. Celkem charakterizovalo šikanu správně (odpověď a) 179 respondentů (tj. 89,98 %) – Cílem je ublížit, většinou opakovaně. Jedná se o fyzické a psychické útoky ve škole. Nesprávně vymezilo na základě znaků šikanu 20 respondentů. Z toho 15 respondentů (odpovědí c) si myslí, že při šikaně je cílem ublížit, většinou opakovaně, ale zároveň se jedná o anonymní útoky na internetu. Pouhých 5 respondentů se přiklonilo ke zcela nesprávné odpovědi se znaky vystihující spíše škádlení (odpověď b), dle kterého by

u šikany nebyl cíl ublížit, naopak by bylo zábavné pro všechny a jednalo by se o popichování ve škole.

Dalo by se říci a milým překvapením pro nás bylo, že znalost pojmu šikana je mezi proškolenými i neproškolenými respondenty vysoká. Mezi proškolenými se jedná o 77 (tj. 89,53 %) respondentů z 86 a neproškolenými o 102 (tj. 90,27 %) ze 113 respondentů. Procentuálně jsou výsledky takřka vyrovnané. Z neproškolených částečně rozumí pojmu 8 a z proškolených 7 respondentů. Pod pojmem šikana charakterizovalo celkem 5 respondentů spíše škádlení, z toho neproškolených 1 a z proškolených 4 respondenti.

I u pojmu šikany jsme se rozhodli využít statistické metody testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku a zjistit, zda existuje či neexistuje rozdíl (vztah) ve znalosti pojmu mezi proškolenými a neproškolenými respondenty. Postup je stejný jako v prvním případě užití této metody.

Začínáme formulací hypotéz:

H_0 – Znalost pojmu šikana je u proškolených i neproškolených respondentů stejná.

H_A – Znalost pojmu šikana je u proškolených a neproškolených respondentů rozdílná.

Poté zaznamenáme data do čtyřpolní tabulky:

	Správná odpověď	Nesprávná odpověď	∑
Proškolení respondenti	77	9	86
Neproškolení respondenti	102	11	113
∑	179	20	199

Statistická tabulka 2 Znalost pojmu šikana

$$x^2 = 199 * \frac{(77*11-9*102)^2}{86*179*20*113} = 0{,}0001$$

Pro statistickou tabulku 2 je vypočítaná hodnota x^2 0,0001. Tuto hodnotu srovnáme s kritickou hodnotou pro hladinu významnosti 0,05 a 1 stupeň volnosti, což je podle tabulek $x^2_{0,05}$ (1) = 3,841.

$$0{,}0001 < 3{,}841 \rightarrow \text{přijímáme } H_0$$

Znalost pojmu šikana je u proškolených i neproškolených respondentů stejná. Neexistuje statisticky významný rozdíl v odpovědích mezi proškolenými a neproškolenými respondenty.

Pro otázku č. 3 v dotazníku (***Zakroužkuj charakteristiku vystihující kyberšikanu***.) byl taktéž zvolen výběrový typ otázky s jednou odpovědí. Tato otázka se zaměřuje na znalost respondentů pojmu kyberšikana.

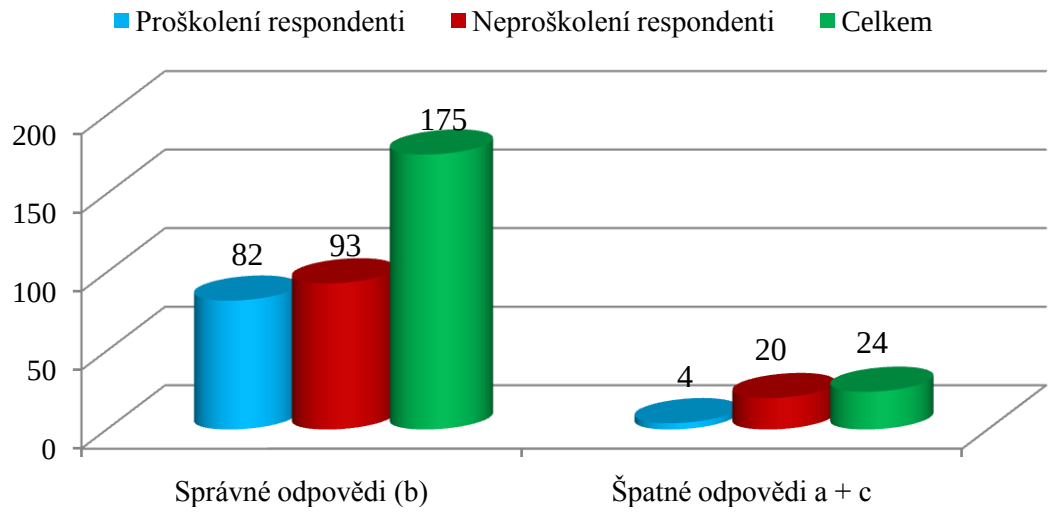

Graf 3 Charakteristika kyberšikany

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	2	2,33 %	14	12,39 %	16	8,04 %
b	**82**	**95,35 %**	**93**	**82,30 %**	**175**	**87,94 %**
c	2	2,33 %	6	5,31 %	8	4,02 %
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	199	100 %

Tabulka 6 Charakteristika kyberšikany

S ohledem na to, že pojem kyberšikany je poměrně nový, jsou výsledky vysoké znalosti překvapující a udělali nám radost, zejména u neproškolených respondentů projektem E-Bezpečí. Z celkového počtu respondentů rozumí pojmu kyberšikana správně 175 (tj. 87,94 %) žáků druhého stupně základních škol. Kyberšikana zde byla charakterizována (odpovědí b) jako útoky odehrávající se např. na sociálních sítích, blozích apod., při nichž se může jednat o video či fotku někoho druhého upravenou pro pobavení ostatních a pachatelé mohou

být anonymní. Nesprávná odpověď se objevila u 24 respondentů, z toho 16 (odpověď a) se domnívá, že kyberšikanou je zveřejňování videa z předávání závěrečného vysvědčení na stránkách třídy a využívání jiných sociálních sítí, např. facebook, ke komunikaci a pobavení se se spolužáky. 8 krát také zaznělo, že při kyberšikaně se jedná o hledání přátel na internetu neoblíbeným jedincem v kolektivu pod falešnou identitou (odpověď c).

Z 86 proškolených respondentů porozumělo kyberšikaně 82, což tvoří 95,35 % z nich. Na základě výsledků dotazníkového šetření další 4 respondenti nevědí, co si pod kyberšikanou představit. Z nich 2 respondenti považují kyberšikanu za hledání přátel na internetu a 2 za zveřejňování videa z předávání závěrečného vysvědčení na stránkách třídy. U neproškolených respondentů je také z tabulky a grafu patrná vysoká znalost pojmu kyberšikana. Jedná se o 93 respondentů z této skupiny, kteří uvedli správné vymezení. Na procentuálním vyjádření 82,30 % ovšem vidíme, že znalost u neproškolených respondentů je nižší než u proškolených s výše zmíněnými 95,35 %. Zbylých 20 z neproškolených respondentů zvolilo jednu z nesprávných odpovědí. Z celkových 16 respondentů zastávajících názor, že kyberšikana je zveřejňování videa z předávání závěrečného vysvědčení na stránkách třídy a využívání sociálních sítí ke komunikaci se spolužáky, je 14 ze skupiny neproškolených respondentů. Z neproškolených respondentů se také 6 přiklonilo ke kyberšikaně jako hledání přátel na internetu neoblíbeným jedincem v kolektivu.

Pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku jsme chtěli zjistit, zda proškolení respondenti rozumí pojmu kdyberšikana lépe než respondenti, kteří školením neprošli. A ověřit tak **hypotézu H1** - *Rozeznat kyberšikanu dokáží lépe žáci, kteří prošli školením E- Bezpečí než žáci, kteří školením neprošli*. Postupovali jsme stejným způsobem jako při využití této metody u předchozích otázek.

Začínáme formulací hypotéz:

H_0 – Znalost pojmu kyberšikana je u proškolených i neproškolených respondentů stejná.

H_A – Znalost pojmu kyberšikana je u proškolených a neproškolených respondentů rozdílná.

Poté zaznamenáme data do čtyřpolní tabulky:

	Správná odpověď	Nesprávná odpověď	∑
Proškolení respondenti	82	4	86
Neproškolení respondenti	93	20	113
∑	175	24	199

Statistická tabulka 3 Znalost pojmu kyberšikana

$$x^2 = 199 * \frac{(82*20-4*93)^2}{86*175*24*113} = 0{,}039$$

Hodnota x^2 je pro 3. statistickou tabulku 0,039. Tuto hodnotu srovnáme s kritickou hodnotou pro hladinu významnosti 0,05 a 1 stupeň volnosti, což je podle tabulek $x^2_{0,05}$ (1) = 3,841.

$$0{,}039 < 3{,}841 \rightarrow \text{přijímáme } H_0$$

Znalost pojmu kyberšikana je u proškolených i neproškolených respondentů stejná. **Hypotéza H1 se tedy nepotvrdila.** Přestože na první pohled u procentuálního vyjádření by se to tak nemuselo zdát, nepodařilo se nám prokázat, že by mezi četnostmi správných charakteristik u respondentů proškolených a neproškolených byl statisticky významný rozdíl.

Otázka č. 4 (***Slyšel/a jsi o nějakém případu kyberšikany z České republiky nebo ze zahraničí? Pokud ano, kde jsi o něm slyšel/a?***) směřuje ke zjištění zdrojů informací k problematice kyberšikany, konkrétně k jejím případům. Jelikož mohou respondenti získávat informace z více stran, zvolili jsme výčtový typ otázky. Jedná se také o polouzavřenou otázku pro případ, že by se respondenti neztotožňovali s nabízenými možnostmi.

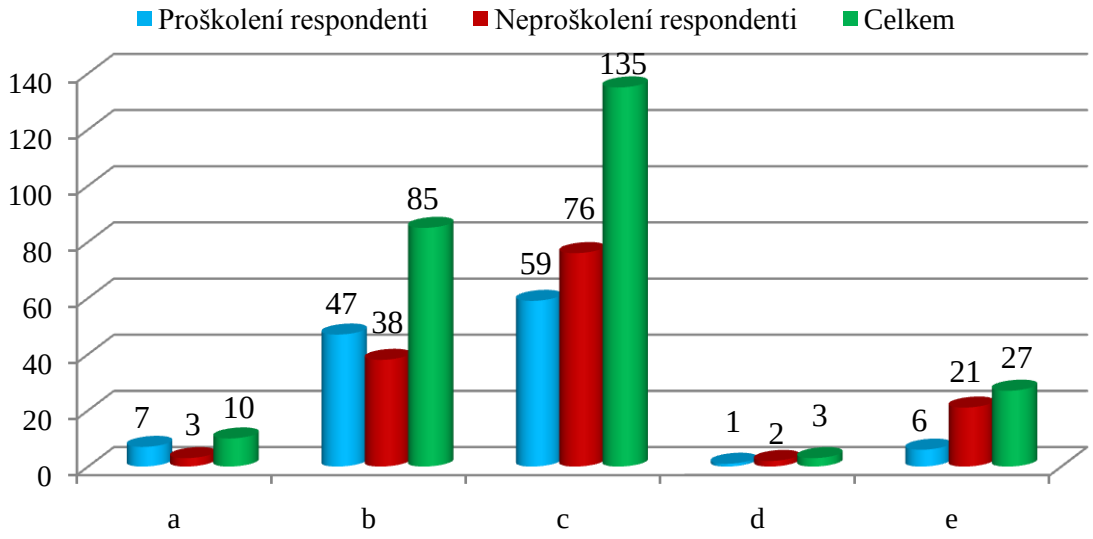

Graf 4 Zdroje informací

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	7	8,14 %	3	2,65 %	10	5,03 %
b	47	54,65 %	38	33,63 %	85	42,71 %
c	59	68,60 %	76	67,26 %	135	67,84 %
d	1	1,16 %	2	1,77 %	3	1,51 %
e	6	6,98 %	21	18,58 %	27	13,57 %

Tabulka 7 Zdroje informací

Média (odpověď c) se ukázala jako nejčastější zdroj informovanosti o případech kyberšikany, kdy z celkového počtu 199 respondentů, zazněl tento zdroj u 135 z nich (tj. více jak polovina respondentů - 67,84 %). Z médií se dozvídá o případech kyberšikany 59 z 86 (tzn. 68,60 %) proškolených respondentů a 76 ze 113 (taktéž více jak polovina o 67,26 %) neproškolených respondentů. Druhým nejčastějším zdrojem je škola (odpověď b) mezi žáky druhého stupně základních škol. V ní se dozvědělo o případech kyberšikany celkem 85 respondentů (42,71 %). I přesto, že neproškolených respondentů je více, tak z tabulky na první pohled vidíme, že školu jako zdroj informací uvedli častěji proškolení respondenti s počtem 47 (tvořících 54,65 % z nich). U neproškolených se jedná zhruba o třetinu (přesně 33,63 %) s počtem 38 odpovědí. Šokující je nízká informovanost dětí ze strany rodičů (odpověď a). Pouze 10 respondentů (tj. 5,03 %) se dozvídá o případech kyberšikany doma, z toho 7 je ze skupiny proškolených (kde má vyšší zastoupení o 8,14 %) a 3 ze skupiny neproškolených. Tento počet 3 ze 113 je zanedbatelný a tvoří 2,65 %.

Jiné odpovědi (d) využili celkem 3 respondenti, z nich 1 byl ze skupiny proškolených a 2 z neproškolených. Všichni 3 respondenti shodně uvedli jako zdroj informací kamarádku. Okolo osminy respondentů (27) o žádném případu kyberšikany (odpověď e) doteď neslyšelo nebo si jej nevybavuje. Z těchto 27 respondentů je většina z neproškolených jedinců, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že případy kyberšikany jsou zmiňovány během školení projektu E-Bezpečí. V této skupině o takovém případu neslyšelo 21 respondentů (18,58 %) a mezi proškolenými respondenty se jedná o 6 (tj. 6,98 %).

U otázky č. 5 (***Který z následujících údajů, co můžeš zveřejnit na internetu (např. na facebooku) je nejnebezpečnější?***) jsme zjišťovali, který z nabízených údajů vnímají žáci druhého stupně základních škol za nejnebezpečnější. Zvolili jsme uzavřený, výběrový typ otázky, abychom respondenty vybídli si uvědomit nejnebezpečnější údaj podle jejich názoru.

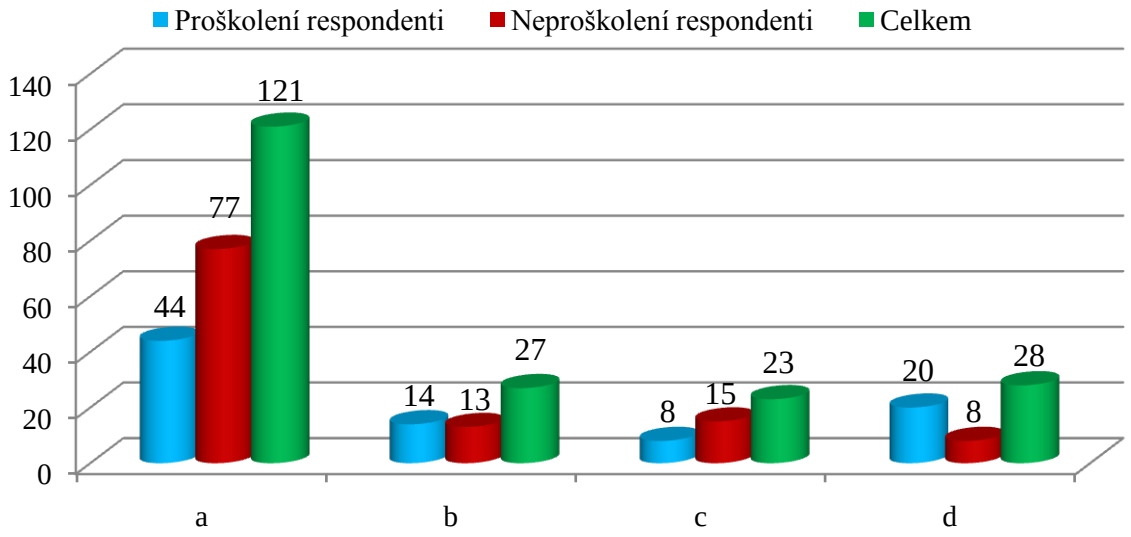

Graf 5 Nejnebezpečnější údaj

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	44	51,16 %	77	68,14 %	121	60,80 %
b	14	16,28 %	13	11,50 %	27	13,57 %
c	8	9,30 %	15	13,27 %	23	11,56 %
d	20	23,26 %	8	7,08 %	28	14,07 %
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	199	100 %

Tabulka 8 Nejnebezpečnější údaj

Na školeních E-Bezpečí se lektoři ptají obdobně. Na tom školení, jehož se účastnila autorka práce, nejvíce žáků typovalo za nejnebezpečnější údaj adresu bydliště a jméno s příjmením. Ozvala se také fotografie obličeje, kterou jako nejnebezpečnější údaj lektoři potvrdili. Fotografie obličeje je totiž nejsnáze zneužitelný údaj, kterým lze někomu ublížit. Když na sebe prozradíme pouze jméno a příjmení, nemusí nás nikdo dohledat, protože může mít stejné jméno více lidí. V případě panelových domů na stejné adrese bydlí také více lidí.

Telefonní číslo můžeme změnit, pokud nás někdo obtěžuje. S fotografií obličeje ovšem ten, kdo nám chce ublížit, přesně ví, kdo jsme, a jak vypadáme.

Z tabulky a grafu je zřetelné, že i naši respondenti vnímají adresu bydliště za nejnebezpečnější. Jedná se o 121 respondentů (tj. 60,80 %), z toho 77 je ze skupiny neproškolených. Vysoké je i ovšem zastoupení 44 proškolených respondentů, kteří by měli vědět, že tomu tak není. Jako druhý nejčastější nejnebezpečnější údaj se umístila fotografie obličeje, kterou takto považuje pouhých 28 respondentů (tj. 14,07 %). Není to mnoho vzhledem k celkovému počtu respondentů 199. Z těchto 28 respondentů je 20 proškolených a 8 neproškolených. Alespoň poměr mezi těmito skupinami potvrzuje to, že jej na školení slyšeli. Dalším údajem je jméno a příjmení, které za nejnebezpečnější považuje 27 respondentů (tzn. 13,57 %). Počet respondentů ve skupinách je vcelku vyrovnaný, 14 pochází ze skupiny proškolených a 13 z neproškolených. Telefonní číslo bere jako nejvíce nebezpečný potom 23 respondentů (tvořící 11,56 %), z toho 15 neproškolených a 8 proškolených.

Cílem otázky č. 6 (***U koho bys hledal/a pomoc s problémem kyberšikany?***) bylo zjistit, na koho by se žáci druhého stupně nejčastěji obraceli s problémem kyberšikany. Zvolili jsme výčtový typ otázky pro případ, že by respondenti hledali pomoc u více osob. Polouzavřenosti otázka nabízí také možnost uvést někoho jiného.

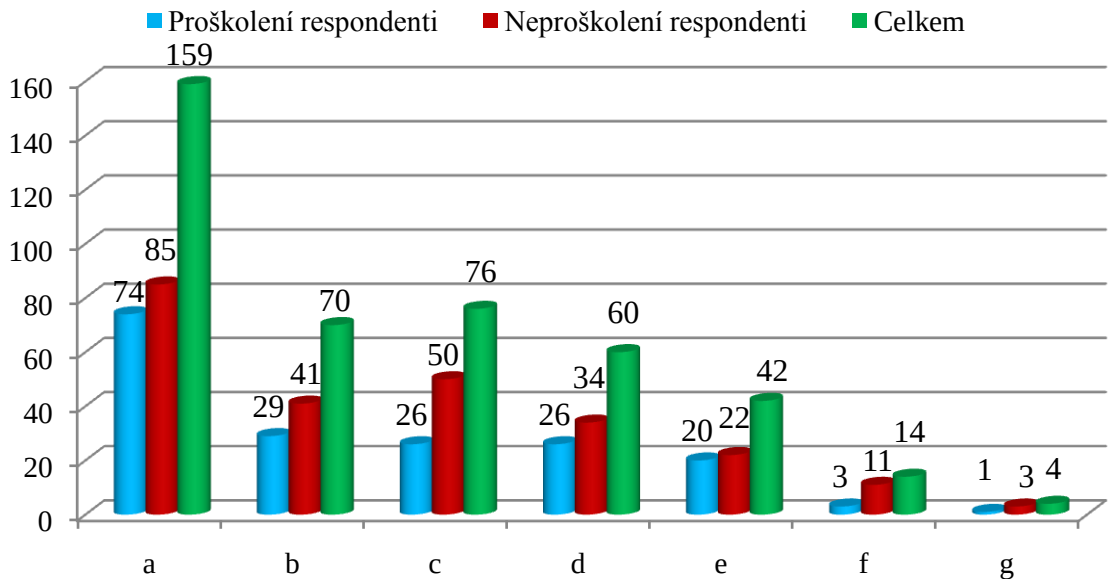

Graf 6 Na koho by se respondenti obrátili?

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	74	86,05 %	85	75,22 %	159	79,90 %
b	29	33,72 %	41	36,28 %	70	35,18 %
c	26	30,23 %	50	44,25 %	76	38,19 %
d	26	30,23 %	34	30,09 %	60	30,15 %
e	20	23,26 %	22	19,47 %	42	21,11 %
f	3	3,49 %	11	9,73 %	14	7,04 %
g	1	1,16 %	3	2,65 %	4	2,01 %

Tabulka 9 Na koho by se respondenti obrátili?

Z grafu vyplývá, že nejčastěji by respondenti hledali pomoc u svých rodičů (odpověď a), což nám udělalo radost. Z celkového počtu respondentů (199), by se na rodiče obrátilo 159 (tj. 79,90 %). K nim bychom přičetli 4 respondenty, kteří by hledali pomoc u některého z prarodičů (odpověď g). Potom by nám vyšlo, že u někoho dospělého z blízké rodiny by hledalo pomoc celkem 163 respondentů. Z neproškolených respondentů pochází 85+3 a z proškolených 74+1. Z procentuálního vyjádření v tabulce je viditelné, že četněji se obrací na rodiče proškolení respondenti (86,05 % oproti 75,22 % neproškolených).

U kamarádů (odpověď c) by hledalo pomoc o polovinu respondentů méně než u rodičů a to 76. Z nich 50 patří do skupiny neproškolených a 26 do skupiny proškolených respondentů. Třetími osobami, kterým respondenti důvěřují, jsou učitelé (odpověď b). Na ně by se obrátilo 70 respondentů – 41 neproškolených a 29 proškolených. Na policii (odpověď d) by šlo o 10 respondentů méně (tzn. 26 proškolených a 34 neproškolených) a anonymně do poradny (odpověď e) by napsalo o dalších 18 respondentů méně (42). Z proškolených respondentů by anonymně žádalo o pomoc 20 a z neproškolených pak 22. Z výzkumu nám také vyplynulo, že 14 respondentů by nehledalo pomoc u nikoho a řešilo by problém s kyberšikanou samo (odpověď f).

Hypotéza H2 - *Více jak polovina dětí by hledalo pomoc u někoho dospělého (u rodičů, učitelů).* U rodičů by hledalo pomoc výše zmíněných 159 respondentů ze 199, na první pohled je z tohoto výsledků zřejmé, že se jedná o více jak polovinu respondentů. Na učitele by se obrátilo 70 respondentů, tzn. přibližně třetina. Pokud bychom je porovnávali zvlášť,

pro rodiče bychom hypotézu přijali a pro učitele ji odmítli. Hypotézou jsou brány ovšem v potaz obě skupiny společně, proto **hypotézu H2 přijímáme** a konstatujeme: Více jak polovina dětí by hledalo pomoc u někoho dospělého (u rodičů, učitelů).

Otázka č. 7 (***Myslíš si, že je možné přímo kyberšikanu potrestat?***) se zajímala, zda se respondenti domnívají, že je kyberšikana sama o sobě trestná. Jedná se o uzavřenou dichotomickou otázku, aby se respondenti byli nuceni rozhodnout.

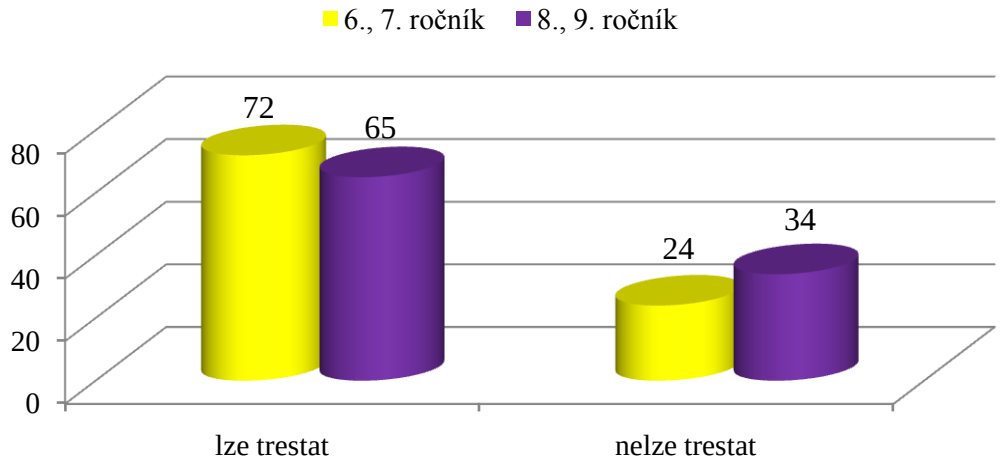

Graf 7 Posouzení trestnosti kyberšikany

Odpověď	**Počet odpovědí respondentů**									
	Proškolení		**Neproškolení**		**6., 7. ročník**		**8., 9. ročník**		**Celkem**	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	58	67,44%	79	69,91%	72	75,00%	65	63,11%	137	68,84%
b	28	32,56%	34	30,09%	24	25,00%	38	36,89%	62	31,16%
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	96	100 %	103	100 %	199	100 %

Tabulka 10 Posouzení trestnosti kyberšikany

Přímo kyberšikanu není možné trestat, pouze její projevy mohou být trestnými činy. Z tohoto důvodu považujeme za správnou odpověď ne (b). Pouze necelá třetina (62) respondentů zastává stejný názor a dvě třetiny (137) si myslí, že kyberšikanu lze trestat. Důvodem může být nízká informovanost v této oblasti. Ve školách, na besedách a podobně

v rámci prevence se dozvídají o tom, co kyberšikana či jiné sociálně patologické jevy znamenají, ale nesdělují se konkrétní možnosti trestání, pokud nejsou ilustrovány na konkrétním případu.

Věkové rozložení respondentů - Z nižších ročníků (6., 7. ročník) druhého stupně základních škol správně uvedla čtvrtina (24) respondentů, že kyberšikana není trestným činem. U vyšších ročníků je zastoupení vyšší o 14 respondentů (jedná se o 36,89 % z této skupiny).

Rozložení respondentů podle proškolení – Z proškolených (28 z 68) i neproškolených (34 ze 113) respondentů odpovědělo správně okolo třetiny respondentů. Z těchto výsledků vyplývá, že školení E-Bezpečí nemá vliv na znalost respondentů trestání kyberšikany.

Abychom zjistili, zda je mezi odpověďmi u nižších a vyšších ročníků vztah, zvolili jsme opět metodu testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Postup byl stejný jako v předchozích případech.

Začínáme formulací hypotéz:

H_0 – Názory na trestnost kyberšikany jsou u nižších a vyšších ročníků stejné.

H_A – Názory na trestnost kyberšikany jsou u nižších a vyšších ročníků rozdílné.

Poté zaznamenáme data do čtyřpolní tabulky:

	Správná odpověď	Nesprávná odpověď	∑
6., 7. ročník	72	24	96
8., 9. ročník	65	38	103
∑	137	62	199

Statistická tabulka 4 Názory na trestnost kyberšikany

$$x^2 = 199 * \frac{(72*38-24*65)^2}{137*96*103*62} = 0{,}016$$

Pro statistickou tabulku 4 je hodnota x^2 0,016. Tuto hodnotu srovnáme s kritickou hodnotou pro hladinu významnosti 0,05 a 1 stupeň volnosti, což je podle tabulek $x^2_{0,05}$ (1) = 3,841.

$$0{,}016 < 3{,}841 \rightarrow \text{přijímáme } H_0$$

Názory na trestnost kyberšikany jsou u nižších a vyšších ročníků stejné. To znamená, že mezi nimi neexistuje statisticky významný rozdíl.

Následující otázka v dotazníku, č. 8 (***Jak bys kyberšikanu trestal/a ty?***), sleduje trestání kyberšikany ze strany respondentů v návaznosti na předchozí otázku. Jde o výčtový a polozavřený typ otázky opět s možností uvedení jiného trestu, než je nabídnut.

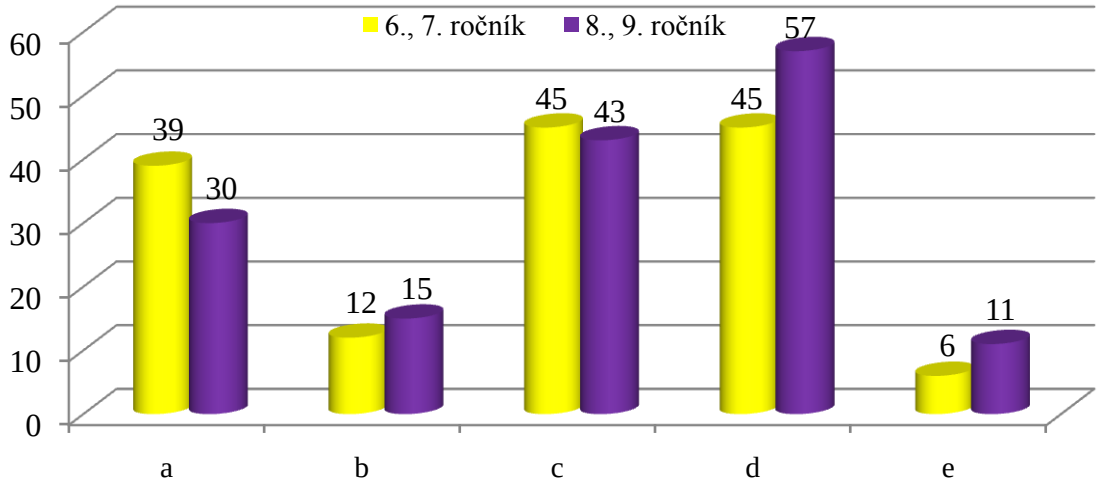

Graf 8 Jak by kyberšikanu trestali respondenti?

Odpověď	Počet odpovědí respondentů									
	Proškolení		Neproškolení		6., 7. ročník		8., 9. ročník		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	28	32,56 %	41	36,28 %	39	40,63 %	30	29,13 %	69	34,67 %
b	11	12,79 %	16	14,16 %	12	12,50 %	15	14,56 %	27	13,57 %
c	40	46,51 %	48	42,48 %	45	46,88 %	43	41,75 %	88	44,22 %
d	43	50,00 %	59	52,21 %	45	46,88 %	57	55,34 %	102	51,26 %
e	5	5,81 %	12	10,62 %	6	6,25 %	11	10,68 %	17	8,54 %

Tabulka 11 Jak by kyberšikanu trestali respondenti?

Nejčastěji si respondenti myslí, že adekvátním trestem za kyberšikanu je zakázání přístupu na internet (odpověď d). Jedná se o 102 (tj. 51,26 %) respondentů, kteří by často tento trest kombinovali s vězením či domácím vězením. Dalším častým trestem jsou důtky třídního učitele a ředitele školy (odpověď c), k nimž by se přiklonilo 88 (tj. 44,22 % z celku)

respondentů. Jako třetí nejčastější trest se umístilo vězení (odpověď a) s rozdílem 19 respondentů (34,67 % všech dotazovaných). Domácího vězení (odpověď b) by využilo pouhých 27 respondentů (13,57 %) a 17 respondentů zvolilo jiný trest (odpověď e). Z těchto respondentů si 5 respondentů myslí, že by stačila veřejná omluva. Stejný počet respondentů by nechal pachatele vykonávat veřejně prospěšné práce nebo je vyloučilo ze školy. Poslední 2 respondenti by se pomstili a pachateli čin oplatili.

Z tohoto vyplývá, že dotazování žáci druhého stupně kyberšikanu často spojují se školou. Důvodem může být, že znají nějaké případy ze svého okolí, kdy jsou oba útočníci ze stejné školy či dokonce třídy, a proto kyberšikanu podle nich měla řešit škola.

Z tabulky je viditelné, že zákazem přístupu na internet by nejčastěji řešili respondenti téměř ve všech skupinách. U proškolených respondentů se jedná o 43, u neproškolených o 59, u vyšších ročníků pak o 2 méně. U nižších ročníků je se stejným zastoupením 45 respondentů také důtka třídního učitele a ředitele. Tento trest v ostatních skupinách je na druhém místě (z proškolených 40, neproškolených 48 resopndentů) a přímo u vyšších ročníků by se k němu přiklonilo o pouhé 2 respondenty méně než u nižších ročníků. Dalším trestem je již zmiňované vězení, jímž by kyberšikanu trestalo 28 proškolených a 41 neproškolených respondentů. Při rozdělení na ročníky pak pochází 39 z nižších ročníků a z vyšších ročníků o 9 méně. V každé skupině by domácího vězením jako trestu využilo přes 10 respondentů s max. rozdílem 5. Výše uvedené jiné tresty více volili respondenti mezi neproškolenými a z vyšších ročníků.

Otázka č. 9 (***Zakroužkuj projevy kyberšikany, které jsou trestné podle zákonů České republiky.***) se zaměřuje na trestné projevy kyberšikany podle zákonů České republiky. Úkolem respondentů bylo označit projevy, které jsou podle nich trestné. Z tohoto důvodu jsme i zde zvolili výčtový typ otázky.

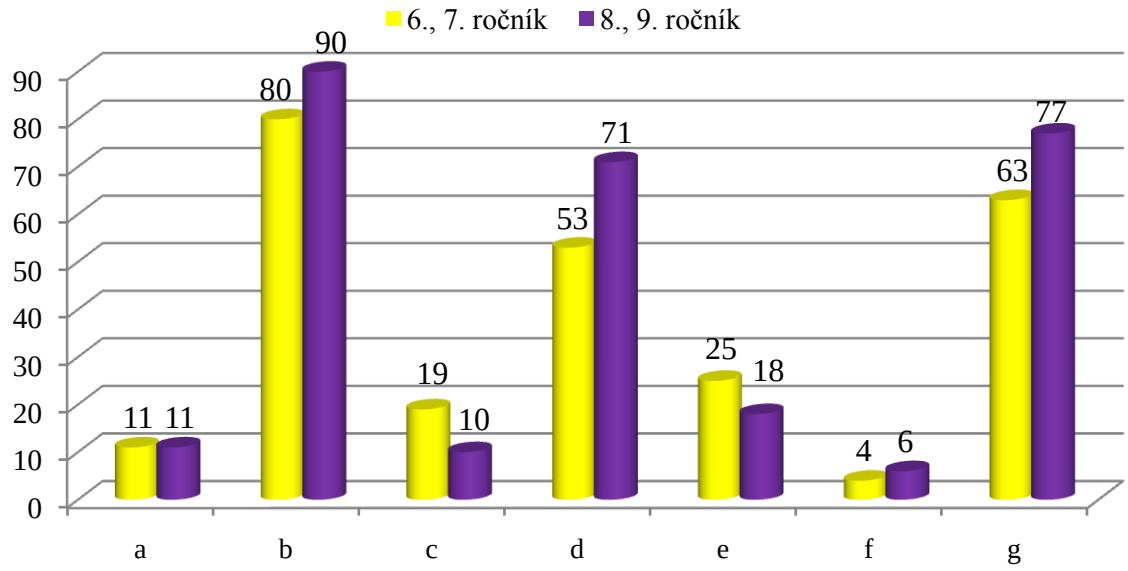

Graf 9 Trestné projevy kyberšikany podle zákonů České republiky

Odpověď	Počet odpovědí respondentů									
	Proškolení		Neproškolení		6., 7. ročník		8., 9. ročník		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	13	15,12 %	9	7,96 %	11	11,46 %	11	10,68 %	22	11,06 %
b	72	83,72 %	98	86,73 %	80	83,33 %	90	87,38 %	170	85,43 %
c	13	15,12 %	16	14,16 %	19	19,79 %	10	9,71 %	29	14,57 %
d	59	68,60 %	65	57,52 %	53	55,21 %	71	68,93 %	124	62,31 %
e	19	22,09 %	24	21,24 %	25	26,04 %	18	17,48 %	43	21,61 %
f	6	6,98 %	4	3,54 %	4	4,17 %	6	5,83 %	10	5,03 %
g	59	68,60 %	81	71,68 %	63	65,63 %	77	74,76 %	140	70,35 %

Tabulka 12 Trestné projevy kyberšikany podle zákonů České republiky

K projevům kyberšikany trestných podle trestního zákona (č. 40/2009 Sb.) České republiky řadíme zveřejnění intimních, soukromých zpráv odpovídající § 180 neoprávněnému nakládání s osobními údaji nebo § 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv. Dále sem spadá vytvoření ponižující falešné stránky o někom jiném nejméně v souvislosti s pomluvou (podle § 184). Také vyhrožování (§ 353 Nebezpečné vyhrožování; § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci) a vydírání (§ 175) sem patří (viz kapitola 4.1).

Nejvíce respondentů uznalo vyhrožování a vydírání jako trestné (odpověď b), jednalo se o 170 žáků (tj. 85,43 %). Může to být způsobeno i tím, že z námi nabízených projevů působí nejtvrději. Ve skupině nižších ročníků se s tímto ztotožňuje 80 respondentů a ve vyšších ročnících jich je 90, mezi proškolenými 72 a neproškolenými 98. Ve všech skupinách se jedná o více jak tři čtvrtiny respondentů.

140 respondentů (tzn. 70,35 %) za trestné označilo správně zveřejnění intimních, soukromých zpráv (odpověď g). Vidí jej tak 63 žáků nižších ročníků a 77 žáků vyšších ročníků, podle druhého třídění respondentů pak 81 neproškolených a 59 proškolených. Pokud bychom vzali v úvahu u tohoto projevu kyberšikany, že žáci nemusejí znát trestní zákon, pak bychom důvod vysokého zastoupení mohli spatřovat v nepříjemnosti projevu pro každého. Nikomu není příjemné, když se o něm lidé dozvědí to, co nechce.

Vytvoření ponižující falešné stránky o někom jiném (odpověď d) rozpoznalo jako trestný čin více jak polovina (124 – 62,31 %) respondentů. Nejpočetněji je zastoupena ve skupině vyšších ročníků (71 respondenty) a u nižších následně tedy 53 respondenty. U skupin proškolených a neproškolených si uvědomuje trestnost tohoto činu celkem rovnoměrný počet respondentů s rozdílem 6.

Pomluva (odpověď c) je již mnohem méně mezi respondenty brána jako trestný čin, vidí ji tak pouhých 29 respondentů. Příčinou může být běžnost užívání tohoto slova mezi lidmi, díky kterému ji ani respondenti nevnímají jako nebezpečnou. Z nižších ročníků se k ní přiklonilo 19 žáků a z vyšších již jen 10; mezi proškolenými respondenty se jedná o 13 respondentů a neproškolenými o 16.

Nejvíce žáků uvedlo většinu těchto odpovědí. Při vyhrožování a vydírání se jednalo celkem o 170 žáků (z nižších ročníků 80 a z vyšších 90). Zveřejnění intimních a soukromých zpráv uznalo za trestné 140 žáků (z toho z nižších ročníků 63, z vyšších pak 77). K vytvoření ponižující falešné stránky o někom jiném se přiklonila také více jak polovina žáků, celkem 124 (z nižších ročníků 53, z vyšších ročníků 71). Překvapilo nás ovšem, jak málo žáků si uvědomuje, že i pomluva může být trestná. K této odpovědi se přiklonilo pouhých 29 žáků (19 z nižších ročníků a 10 z vyšších ročníků), přičemž je jedinou z těchto 4 odpovědí, která má s věkem klesající tendenci, i přesto že je ve skupině vyšších ročníků o 7 žáků více.

Nesmíme opomenout ani projevy kyberšikany, které jsme nezařadili mezi trestné činy. Např. provokování v online komunikaci (odpověď e) je považováno za trestné 43 respondenty, tzn. častěji jak pomluva. Neustálé prozvánění (odpověď a) označilo 22 respondentů, pouze o 7 méně než u pomluvy. Nejméně respondentů určilo za trestné „nekamarádění“ se s někým a jeho vyloučení z kolektivu (odpověď f) - 10 respondentů. Je to

pochopitelné, protože i žáci druhé stupně základních škol si již jistě uvědomují, že se smějí bavit, s kým chtějí. Důležité je ovšem, aby ostatním neubližovali.

Abychom zjistili, zda je statisticky významný rozdíl ve vnímání trestnosti námi nabízených projevů vzhledem k věku respondentů, zvolili jsme metodu testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Počítali jsme se všemi nabízenými projevy. Postup byl stejný, jak je popsán Popisu užitých metod.

Začínáme formulací hypotéz:

H_0 – Znalost trestných projevů kyberšikany je u nižších a vyšších ročníků stejná.

H_A – Znalost trestných projevů kyberšikany je u nižších a vyšších ročníků rozdílná.

Poté sestavíme kontingenční tabulku:

	6., 7. ročník	8., 9. ročník	∑
Neustálé prozvánění	11 (10,42)	11 (11,57)	22
Vyhrožování, vydírání	80 (80,58)	90 (89,42)	170
Pomluva	19 (13,75)	10 (15,25)	29
Vytvoření ponižující falešné stránky o někom jiném	53 (58,77)	71 (65,23)	124
Provokování v online komunikaci	25 (20,38)	18 (22,62)	43
„Nekamarádění“ se s někým, jeho vyloučení z kol.	4 (4,74)	6 (5,26)	10
Zveřejnění intimních, soukromých zpráv	63 (66,36)	77 (73,64)	140
∑	255	283	538

Statistická tabulka 5 Znalost trestných projevů

Čísla před závorkami jsou pozorované četnosti (P), čísla v závorkách jsou očekávané četnosti (O). Očekávanou četnost vypočítáme např. následovně: (255 * 22) / 538 = 10,42. Testové kritérium x^2 spočítáme jako součet hodnot vypočítaných pomocí vzorečku:

$$x^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

x^2 = 0,032 + 0,004 + 2,005 + 0,566 + 1,047 + 0,116 + 0,170 + 0,028 + 0,004 + 1,807 + 0,510 + 0,944 + 0,104 + 0,153 = 7,49

Poté vypočítáme stupně volnosti podle vzorce:

$$f = (r - 1) * (s - 1);$$

f = počet stupňů volnosti

r = počet řádků v tabulce

s = počet sloupců v tabulce

V našem případě se f = 6. Při zvolené hladiny významnosti 0,05 najdeme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria $x^2_{0,05}(6) = 12,592$.

$$7,49 < 12,592 \rightarrow \text{přijímáme } H_0$$

Znalost trestných projevů kyberšikany je u nižších a vyšších ročníků stejná, není mezi nimi statisticky významný rozdíl.

Hypotéza H3 - Možnosti postihů znají lépe žáci vyšších ročníků než žáci nižších ročníků základních škol, kteří prošli i neprošli školením E-Bezpečí. Tato hypotéza se nám nepotvrdila ve znalosti trestných projevů kyberšikany u nižších a vyšších ročníků a ani u otázky č. 7, kdy jsme zjišťovali statisticky významný rozdíl mezi četnostmi odpovědí, zda lze kyberšikanu přímo trestat či ne. Na základě těchto výpočtů **hypotézu H3 odmítáme** a říkáme, že ve znalosti možnosti postihů neexistuje významný vztah vzhledem k věku respondentů.

Otázka č. 10 (***Jak tě urazil, zesměšnil nebo ti jinak ublížil někdo s využitím mobilu nebo služeb internetu?***) je směřována ke zmapování projevů kyberšikany, se kterými se respondenti nejčastěji setkali v roli oběti. Jedná se o polozavřenou otázku s možností uvést vlastní odpověď, pokud jsou pro dotazovaného námi nabízené možnosti nedostačující. Výčtový typ otázky jsme pak zvolili za účelem možnosti pro respondenty označit i více projevů v případě, že se s nimi setkali.

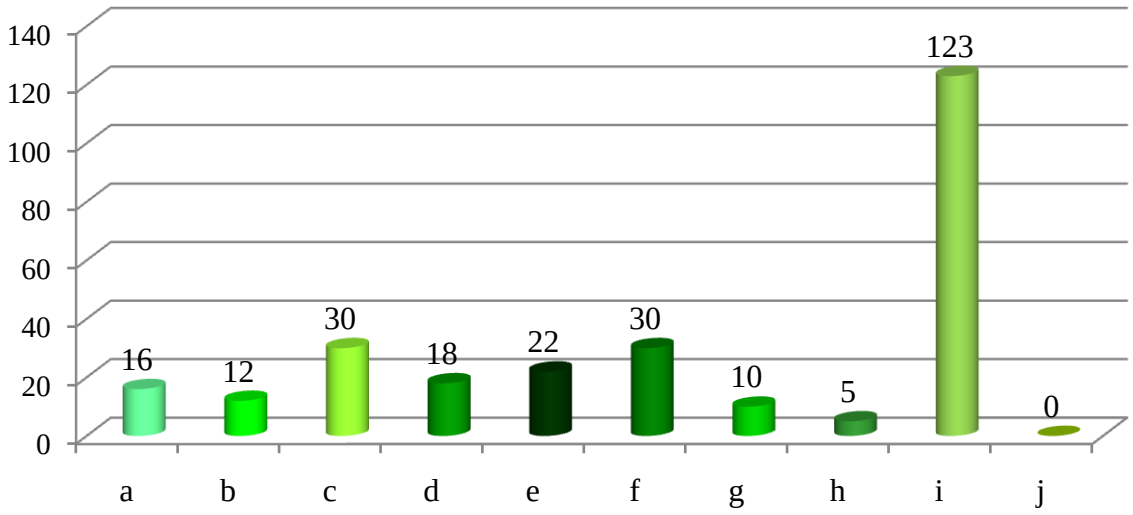

Graf 10 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli oběti

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	4	4,65 %	12	10,62 %	16	8,04 %
b	6	6,98 %	6	5,31 %	12	6,03 %
c	16	18,60 %	14	12,39 %	30	15,08 %
d	6	6,98 %	12	10,62 %	18	9,05 %
e	9	10,47 %	13	11,50 %	22	11,06 %
f	13	15,12 %	17	15,04 %	30	15,08 %
g	3	3,49 %	7	6,19 %	10	5,03 %
h	2	2,33 %	3	2,65 %	5	2,51 %
i	53	61,63 %	70	61,95 %	123	61,81 %
j	0	0 %	0	0 %	0	0 %

Tabulka 13 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli oběti

S projevy kyberšikany v roli oběti nemá osobní zkušenost (odpověď i) 123 respondentů ze 199 (tj. 61,81 %). Z toho 70 je ze skupiny neproškolených (v této skupině tvoří 61,95 %) a 53 ze skupiny proškolených (tj. 61,63 % těchto respondentů). Z procentuálního vyjádření je viditelné, že v celku i ve skupinách se setkalo s projevy kyberšikany přes 38 % respondentů.

Nejčastěji bylo respondentům ublíženo pomocí SMS zpráv, telefonátů (odpověď c) a napadáním na chatu, diskuzních fórech, sociálních sítích (odpověď f). Oba tyto projevy se staly 30 respondentům. Mezi proškolenými je nejčastěji zastoupeno ublížení pomocí SMS zpráv (16 respondenty) a napadání na chatu, diskuzních fórech, sociálních sítích (13 respondenty) je druhý nejpočetněji zastoupený projev kyberšikany. Mezi neproškolenými je tomu naopak. S napadáním na chatu, diskuzních fórech, sociálních sítích se setkalo 17 respondentů a s ublížením prostřednictvím SMS zpráv, telefonátů pak 14 respondentů.

Z dalších projevů má zkušenost 22 respondentů se zveřejněním ponižující fotografie (odpověď e), z toho 13 neproškolených a 9 proškolených. S vydíráním (odpověď d) se setkalo celkem 18 respondentů, z toho 12 neprošlo školením a 6 prošlo školením E-Bezpečí. Videonahrávkou (odpověď a) bylo ublíženo 16 respondentům (12 ze skupiny neproškolených a 4 proškolených). Celkem 12 respondentům bylo vyhrožováno (odpověď b), z nichž polovina patří mezi proškolené a polovina mezi neproškolené respondenty. Dalších 10 respondentů bylo obtěžováno prozváněním (odpověď g - 7 neproškolených a 3 proškolení respondenti) a 5 respondentům někdo ublížil zveřejněním zvukového záznamu (odpověď h). Nikdo z respondentů nepovažoval za nedostačující nabízené odpovědi a nevyužil tak možnosti odpovědět jinak.

Pro ověření **hypotézy H4** pro pozici oběti - *Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu.* – jsme nejdříve rozdělily projevy do dvou skupin (slovní projevy kyberšikany a ostatní projevy kyberšikany). Mezi slovní projevy jsme zahrnuli vyhrožování; SMS zprávy a telefonáty; vydírání; napadání na chatu apod. Tyto projevy byly v dotaznících označeny celkem 90 krát. S ostatními projevy se setkali respondenti nejméně 53 krát. Mezi ně patří zveřejnění videonahrávky, fotografie, zvukového záznamu a obtěžování pomocí prozvánění.

Z tohoto rozdělení je zřejmé, že respondenti se setkávají opravdu častěji se slovními projevy kyberšikany oproti jiným projevům. Na základě tohoto se nám **hypotéza H4 potvrdila** - *Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu v roli oběti*.

Otázka č. 11 (***Pokud jsi někdy někoho urazil nebo mu jinak ublížil přes internet nebo mobil, jak jsi to udělal?***) má obdobný záměr jako předchozí, akorát je vztahována k nejčastějším projevům kyberšikany, s nimiž se respondenti setkali, v roli agresora. Taktéž jsme zvolili polouzavřený, výčtový typ otázky ze stejných důvodů jako u otázky č. 10 v dotazníku.

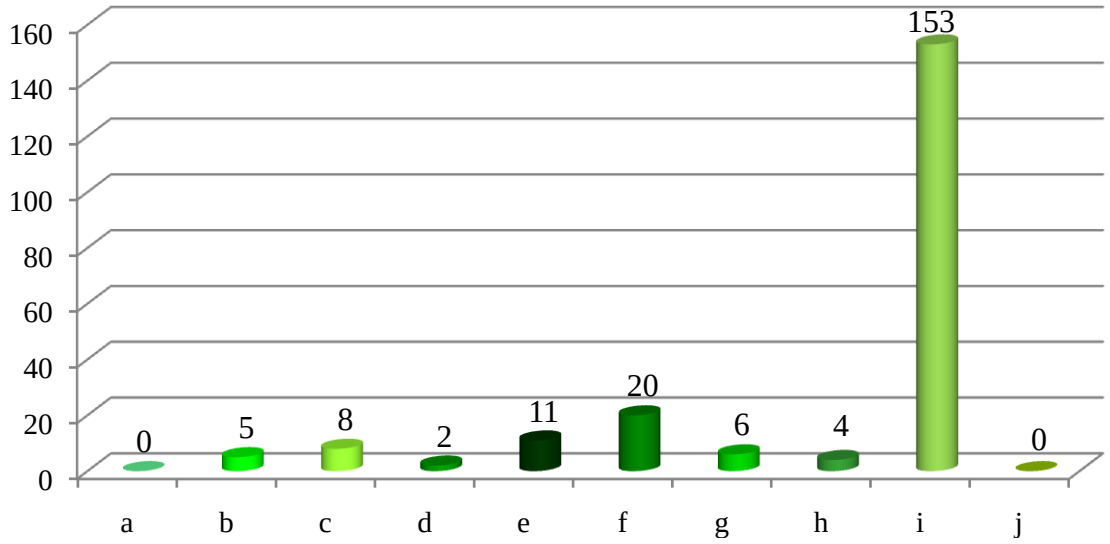

Graf 11 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli agresora

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	0	0 %	0	0 %	0	0 %
b	0	0 %	5	4,42 %	5	2,51 %
c	3	3,49 %	5	4,42 %	8	4,02 %
d	0	0 %	2	1,77 %	2	1,01 %
e	6	6,98 %	5	4,42 %	11	5,53 %
f	5	5,81 %	15	13,27 %	20	10,05 %
g	2	2,33 %	4	3,54 %	6	3,02 %
h	3	3,49 %	1	0,88 %	4	2,01 %
i	70	81,40 %	83	73,45 %	153	76,88 %
j	0	0 %	0	0 %	0	0 %

Tabulka 14 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli agresora

S projevy kyberšikany tentokrát v roli agresora nemá osobní zkušenost (odpověď i) 153 respondentů ze 199 (tj. 76,88 %). Z toho 70 respondentů patří do skupiny proškolených (v ní zahrnují 81,40 % respondentů) a 83 je ze skupiny neproškolených (tj. 73,45 % respondentů této skupiny). Z celkového počtu respondentů si vyzkoušelo někomu druhému ublížit prostřednictvím internetu či mobilního telefonu 23,12 %.

Ve skupině neproškolených si takto někomu ublížit vyzkoušelo 26,65 % a mezi proškolených 18,60 % respondentů. Zatímco z pozice oběti byl celek s oběma skupinami procentuálně poměrně rovnoměrně zastoupen, z pozice agresora se liší. Více respondentů o 8,05 % ublížilo někomu druhému ze skupiny neproškolených. Možným vysvětlením je, že proškolení studenti znají lépe následky, které mohou způsobit.

Ze 199 respondentů si vyzkoušelo 20 napadnout někoho druhého na chatu, diskuzních fórech, sociálních sítích (odpověď f) a tím se jedná o nejčastěji zastoupený projev z pozice agresora. Z těchto respondentů spadá 15 pod neproškolené a 5 pod proškolené. Na druhém místě se početně objevilo zveřejnění fotografie (odpověď e) 11 respondenty, z nichž 5 neprošlo a 6 prošlo školením E-Bezpečí. Prostřednictvím SMS zpráv a telefonátů (odpověď c) se pokusilo ublížit 8 respondentů (5 neproškolených a 3 proškolení), obtěžováním pomocí prozvánění (odpověď g) pak 6 respondentů, přičemž 4 nejsou proškolení a 2 jsou. Dalším projevem v řadě, který si vyzkoušelo 5 respondentů, je vyhrožování (odpověď b). Všech 5 respondentů se nachází ve skupině neproškolených. Také 4 respondenti (1 z neproškolených, 3 z proškolených) zveřejnili nějaký zvukový záznam (odpověď h) s cílem ublížit někomu jinému. Pouze 2 respondenti (z neproškolených) někoho druhého vydírali (odpověď d). Nikdo z respondentů pravděpodobně nezveřejnil videonahrávku, která by někomu druhému měla ublížit, ani nevyužil možnosti jiné odpovědi.

Abychom mohli přijmout nebo vyvrátit **hypotézu H4** pro pozici agresora - *Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu.* – museli jsme rozdělit projevy kyberšikany opět na slovní a ostatní. Skupiny zůstali stejné. Slovními jsou: vyhrožování; SMS zprávy a telefonáty; vydírání; napadání na chatu apod. Mezi ostatní projevy kyberšikany pak patří: zveřejnění videonahrávky, fotografie, zvukového záznamu a obtěžování pomocí prozvánění. Slovní projevy kyberšikany si z pozice agresora vyzkoušeli respondenti nejméně 35 krát a ostatní projevy 21 krát.

Z pozice agresora jsou slovní projevy kyberšikany opět častější, i když rozdíl mezi nimi a ostatními projevy poklesl. Přesto **hypotézu H4 přijímáme** - *Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu z pozice agresora.*

Poslední otázka č. 12 v dotazníku (***Které téma jsi během školení věnovanému rizikům internetu neslyšel?***) nám pomohla při třídění respondentů na proškolené a neproškolené, jelikož jsme z proškolených tříd 8 žáků převedli do skupiny neproškolených na základě této otázky. Je celkem pochopitelné, že se školení nezúčastnila vždy celá třída, ať pro nemoc nebo jiný důvod k absenci. Také nám poskytuje informace o tom, do jaké míry si proškolení

respondenti pamatují obsah školení. Jedná se o uzavřenou, výběrovou otázku, abychom zaručili konkrétní odpověď.

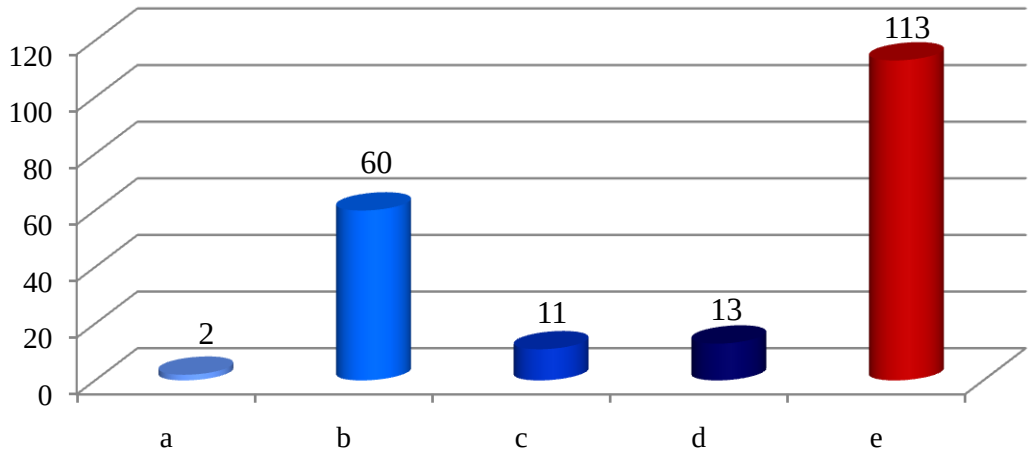

Graf 12 Témata školení

Odpověď	Počet odpovědí respondentů					
	Proškolení		Neproškolení		Celkem	
Četnost: n_i = absolutní; f_i = relativní	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i
a	2	2,33 %	0	0 %	2	1,01 %
b	60	69,77 %	0	0 %	60	30,15 %
c	11	12,79 %	0	0 %	11	5,53 %
d	13	15,12 %	0	0 %	13	6,53 %
e	0	0 %	113	100 %	113	56,78 %
n = celková četnost	86	100 %	113	100 %	199	100 %

Tabulka 15 Témata školení

I když se mezi neproškolenými respondenty jedná pouze o možnost neabsolvování školení (odpověď e), považovali jsme za důležité i tato data zapracovat do tabulky. Jak jsme se již zmínili, celkem neprošlo školením 113 respondentů, z celkového počtu 199 to činí 56,78 % dotazovaných respondentů.

Z těchto 113 respondentů pochází 8 z proškolených tříd a 105 z celých tříd, které školení neabsolvovali. Ve skupině proškolených respondentů si obsah školení pamatuje správně 60 dotazovaných (tj. 69,77 % z nich). Tito respondenti vyřadili správně z témat domácí násilí (odpověď b). Ze zbylých 26 respondentů označilo 11 muže pod falešnou

identitou lákající děti k osobní schůzce (odpověď c) za téma, které během školení nezaznělo. Volba této možnosti nevylučuje, že si respondenti nepamatují část školení věnovanou přímo kyberšikaně. Ovšem případ Ghyslaina Raza (známého jako Star Wars Kid – odpověď d) si nepamatuje 13 respondentů (tzn. 15,12 % z této skupiny), i přestože se o něm na školení mluví a pouští se ukázky různě upravených videí. Radost nám udělalo alespoň zjištění, že pouze 2 respondenti (tvořící zanedbatelné 2,33 % ze skupiny proškolených) si nezapamatovali projevy kyberšikany (odpověď a) jako jedno z témat školení.

5.6 Diskuze

Výzkum Minimalizace šikany poukázal na zvýšení znalostní úrovně s věkem. Na prvním stupni tomuto pojmu nerozumí 65 % žáků a z 8., 9. ročníků 22 % dotazovaných. S prvním stupněm nemůžeme výsledky porovnat, ale u posledních ročníků jsme zjistili vyšší znalost. Charakterizovat pojem nedokázalo pouze 8,74 %.

Z dalších výsledků výzkumu projektu Minimalizace šikany se dozvídáme, že děti se obracejí nejčastěji na kamarády (40 %). Nikomu se nesvěřuje 37 %, rodičům 31 % a učitelům 8 %. Z výzkumu E-bezpečí pak vyplynulo, že na rodiče by se obrátilo cca 84,13 % a učitele 73,30 %. Z námi dotazovaných by se na kamarády obrátilo 38,19 %, což je velmi podobný výsledek jako u MIŠe. Pro učitele a rodiče jsou námi zjištěné údaje pozitivnější než u Minimalizace šikany, na druhou stranu oproti E-Bezpečí negativnější. Učitelům by se svěřilo o 27,18 % více, než tomu bylo u MIŠi, ale zároveň až o 38,12 % méně než je tomu u E-Bezpečí. Rodičům by se na základě našeho výzkumu svěřilo dokonce o 48,9 % dotazovaných více a o necelých 5 % méně než je tomu ve výzkumu E-Bezpečí.

Za porovnání také stojí osobní zkušenosti žáků s kyberšikanou. V roli oběti kyberšikany se ocitlo z respondentů výzkumu E-Bezpečí 59,38 %. U našeho výzkumu se setkalo s kyberšikanou 38,19 % dotazovaných. Roli agresora si pak vyzkoušelo podle výzkumu E-Bezpečí 41,08 % a dle našeho 23,12 %. Bohužel, nelze jen na základě těchto čísel hovořit o pozitivní změně, jelikož našeho výzkumu se účastnilo mnohem méně dětí. Dalším faktorem mohla být atmosféra a motivace, za které na takto osobní otázky respondenti jednotlivých výzkumů odpověděli.

Provedený výzkum nám poskytl i cenné informace pro přijetí či vyvrácení námi sestavených hypotéz. Na základě zjištěných údajů jsme hypotézu H1, *„Rozeznat kyberšikanu dokážou lépe žáci, kteří prošli školením E- Bezpečí než žáci, kteří školením neprošli.“*,

odmítli, jelikož se nám nepodařilo prokázat statisticky významný vztah ve znalosti pojmu kyberšikana mezi proškolenými a neproškolenými respondenty. Hypotéza H2, *„Více jak polovina dětí by hledalo pomoc u někoho dospělého (u rodičů, učitelů).“*, se nám potvrdila (viz Tabulka 9). Další hypotéza H3, *„Možnosti postihů znají lépe žáci vyšších ročníků než žáci nižších ročníků základních škol, kteří prošli i neprošli školením E-Bezpečí.“*, se nepotvrdila. Opět se nám nepodařilo prokázat statisticky významný rozdíl u žáků nižších ročníků oproti žákům vyšších ročníků druhého stupně základních škol. Poslední hypotézu H4, *„Žáci se setkali se slovním napadáním častěji než se zveřejňováním urážejících materiálů na internetu.“,* jsme přijali. Na základě výsledků jsme zjistili, že četnosti osobních zkušenosti jsou opravdu vyšší u slovních útoků v roli oběti i agresora.

5.7 Výzkumné závěry

V empirické části diplomové práce jsme se snažili porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-bezpečí. Z tohoto důvodu jsme vyhodnocovali zjištěné údaje ze všech otázek i zvlášť pro proškolené a neproškolené respondenty. Rovněž jsme se pokusili zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci setkali z pozice agresora či oběti.

Výzkumné šetření přineslo souhrnné informace o druhém stupni 4 vybraných základních škol. Námi položenou výzkumnou otázkou, jestli dokážou žáci vybraných škol z Olomouckého kraje rozeznat kyberšikanu, škádlení a tradiční šikanu, jsme zjistili poměrně vysokou znalost nejen pojmu kyberšikany, ale také škádlení a šikany. Kyberšikanu na základě charakteristik správně definovalo celkem 87,94 %, z proškolených žáků pouze 4 nedokázali tento pojem charakterizovat. Znalost šikany se ukázala být o 2 % vyšší. Tomuto pojmu tedy rozumí 89,95 % dotazovaných žáků. Mezi proškolenými byla znalost ovšem oproti kyberšikaně nižší (77 z 86 dotazovaných). Pojem škádlení se pak ukázal jako největší problém, jelikož znalost se prokázala u pouhých 58,79 % žáků. Proškolených respondentů jej správně charakterizovalo 49 žáků. Ani u jednoho z těchto pojmů se neprokázal statisticky významný rozdíl ve znalosti mezi proškolenými a neproškolenými respondenty.

Další stanovená výzkumná otázka zkoumala, na koho by se žáci obrátili s problémem kyberšikany. Výsledky výzkumu prokázali nejvyšší důvěru v rodiče, na které by se obrátilo 159 dotazovaných žáků. Na kamarády a učitele by se obrátila více jak třetina respondentů,

přičemž na kamarády 76 a učitele 70 žáků. Z dotazovaných žáků by popřípadě hledalo 60 pomoc u policie a 42 v poradně. Samo by řešilo problém s kyberšikanou 14 žáků.

Dále jsme se zaměřovali na znalost možností postihů, které lze za kyberšikanu uložit. Jak jsme se již zmínili, sama kyberšikana není trestným činem. Paradoxem k tomu je skutečnost, že 68,84 % dotazovaných žáků se domnívá, že je možné kyberšikanu přímo trestat. Nejčastěji by pak oni sami (102 žáků) trestali kyberšikanu zakázáním přístupu na internet, což by dle našeho názoru bylo obtížně uskutečnitelné, jelikož v dnešní době je internet běžnou záležitostí i v kavárnách a restauracích. Tito žáci by ovšem velmi často zákaz kombinovali s vězením (z celkového počtu by se k němu přiklonilo 69 žáků), popřípadě s domácím vězením (27 žáků). V takových případech by bylo možné zákaz ohlídat. Častým trestem byla také důtka třídního učitele či ředitelská důtka, které by uložilo jako trest za kyberšikanu 88 dotazovaných žáků druhého ZŠ. Jako jiné tresty byly navrženy např. veřejná omluva, vyloučení ze školy, veřejně prospěšné práce. Objevila se také jako trest pomsta. Výše uvedené výsledky poukázali na častou spojitost trestů se školou. Odůvodněním může být jejich zkušenost či pozorování případů, které se odehrávají v této spojitosti. Myslíme tím, že jsou oběť i agresor ze stejné školy.

Také jsme sledovali, zda si dotazovaní žáci uvědomují, které projevy kyberšikany jsou trestné. Výsledky potvrdili poměrnou znalost trestných projevů. Nejčastěji byly opravdu označovány trestné projevy podle trestního zákona (č. 40/2009 Sb.). Mezi nimi pak bylo vyhrožování a vydírání zastoupeno 170 dotazovanými žáky. Dále správně takto označilo 140 dotazovaných zveřejnění intimních, soukromých zpráv a 124 vytvoření ponižující falešné stránky o někom jiném. Zaskočil nás pouze výsledek u pomluvy, která získala jako trestný čin pouze 29 hlasů. Konstatovali jsme skutečnost, že pomluva je běžně užívána mezi lidmi, proto není považována za nebezpečnou. Ostatní výše zmíněné projevy jsou méně časté i působí tvrději.

Posledním záměrem bylo zjištění projevů, se kterými se žáci setkávají z pozice agresora nebo oběti. Z pozice oběti mezi nejčastější projevy jsme vypozorovali útoky prostřednictvím SMS zpráv či telefonátů a napadání na chatu, diskuzních fórech, sociálních sítích. Oba případy se staly nejméně 30 žákům. Třetím nejčastějším projevem kyberšikany byla zveřejněná ponižující fotografie, s níž se setkalo nejméně 22 dotazovaných žáků. Z pozice agresora mají žáci nejčastěji zkušenost s napadáním někoho druhého na chatu, diskuzních fórech či sociálních sítích, přičemž si tyto útoky vyzkoušelo nejméně 20 dotazovaných. Nejméně 11 žáků si také vyzkoušelo zveřejnění ponižující fotografie někoho jiného a nejméně 8 žáků útočit na někoho pomocí SMS zpráv, telefonátů. Na zde zmíněných

projevech vidíme, že k nejčastějším patří, jak z pozice oběti tak agresora ty samé projevy akorát v jiném pořadí. O jednotlivých četnostech mluvíme ve spojitosti nejméně, protože si nemůžeme být jisti, zda se nám svěřili opravdu všichni žáci, kteří mají s kyberšikanou zkušenost.

Pro zajímavost jsme se zaměřili i na nejnebezpečnější údaj, který o sobě mohou žáci prozradit. Jako taková je považována fotografie obličeje, která je nejen snadno zneužitelná k zesměšnění někoho (např. využitím počítačových programů pro změnu obličeje), ale také ukazuje přímo na nás a bere nám tím zbytky anonymity. Žáci jsou s naším tvrzením v rozporu, nejčastěji shledávají za nejnebezpečnější adresu bydliště. Takto ji vidí 121 ze 199 dotazovaných žáků. Ostatní údaje jsou brány za nejnebezpečnější obdobně často, fotografie 28 žáky, jméno a příjmení 27 žáky a telefonní číslo 23 žáky.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo představit kyberšikanu jako specifickou formu šikany. Pro splnění tohoto cíle jsme na začátku vymezili pojmy šikana a kyberšikana. Zabývali jsme se charakteristikami a odlišnými znaky u hlavních aktérů (oběť, agresor), posléze i odlišnostmi u publika a prostředí. Uvádíme zde také, jak se tyto jevy projevují, a jaké následky mohou mít. Skrze legislativní ukotvení kyberšikany a projekty zaměřující se na danou problematiku jsme pak podali obraz o kyberšikaně v České republice.

Druhá část diplomové práce se věnuje empirické části neboli výzkumu, jehož cílem bylo porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-Bezpečí. Abychom cíl splnili, byly zjištěné údaje ze všech otázek vyhodnoceny pro proškolené a neproškolené respondenty. Dílčím cílem bylo zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci setkali z pozice agresora či oběti. Žáci byli za tímto účelem dotazováni přímo, se kterými projevy mají osobní zkušenosti. Výzkum probíhal prostřednictvím dotazníků. Zúčastnilo se jej 8 tříd na 4 školách, přičemž se zapojilo 199 žáků druhého stupně.

Pro praxi si myslíme, že je takové školení důležité. I když, že nám nepodařilo prokázat vyšší znalost pojmu kyberšikany mezi proškolenými, žáci si mají možnost prostřednictvím těchto školení uvědomit i nebezpečí takového jednání a jeho krutost. Proto bychom doporučili pokračovat a rozšířit jej. Jsme si ovšem vědomi toho, že nelze opakovaně jednotlivé třídy školit, proto je důležité, že se lidé z tohoto projektu věnují také zvyšování informovanosti učitelů prostřednictvím školení. V neposlední řadě také informovanosti budoucích učitelů prostřednictvím jejich subprojektu E-synergie, což je velkým přínosem.

Do budoucna se nám obraz povědomosti o problematice kyberšikany jeví slibně. Když o něm budou učitelé a další pedagogičtí pracovníci škol vědět, mohou své poznatky předávat v rámci prevence sociálně patologických jevů na školách svým žákům a studentům. Tím může dojít k námi doporučovanému rozšíření školení projektu E-Bezpečí. Prostřednictvím aktivit na danou tématiku by se tento pojem mohl objasňovat při třídnických hodinách, hodinách počítačů či ve školních družinách ve chvílích věnovaných prevenci výše zmíněných sociálně patologických jevů.

SEZNAM LITERATURY

Monografie:

PEJCHALOVÁ, Marcela. *Strategie řešení projevů šikany ve výchovných a vzdělávacích institucích.* Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií.

BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, a B. KOPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti.* Praha: Grada, 2011. 439 s. ISBN: 978-80-247-3028-8.

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole.* Praha: ISV, 2003. 197s. ISBN:80-86642-08-9.

ČERNOCH, F., P. AUGUSTA, J. ČERMÁK, K. ČERVENÝ, J. HENDRYCH a D. KUBEŠOVÁ. *Šikaně stop.* Praha: Ministerstvo obrany ČR, 1997. 94 s. ISBN:8086049140.

ELLIOTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě.* Praha: Portál, 1995. 173 s. ISBN: 8071780340.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN: 80-85931-79-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu.* Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN: 978-80-247-1369-4.

KAVALÍR, A., N. ROTTOVÁ a kol. *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele.* Plzeň: Dragon Press s.r.o., 2009. 108 s. ISNB: 978-80-86961-78-1.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN:80-7178-123-1.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování.* Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN: 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany.* Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN: 978-80-7367-871-5.

KOPECKÝ, Kamil. *Kybergrooming – nebezpečí kyberprostoru.* 2010a. ISBN: 978-80-254-7537-7.

KOPECKÝ, Kamil. *Stalking a kyberstalking – nebezpečné pronásledování.* 2010b. ISBN: 978-80-254-7737-3.

KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. *Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče).* 2010. ISBN: 978-80-254-7866-0.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpoura deprivantů: O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropolus, 1996. 303 s. ISBN: 80-901776-8-9.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001. 390 s. ISBN: 80-7262-088-6.

KREJČÍ Veronika. *Kyberšikana – Kybernetická šikana.* Olomouc, 2010. ISBN: 978-80-254-7791-5.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole.* Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN: 80-7178-945-3.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN: 80-8691-65-2.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-247-2310-5.

Minimalizace šikany. Kladno: Občanské sdružení Aisis, 2008a. 68 s. ISBN: 978-80-904071-2-1.

Příručka pro rodiče – jak zajistit bezpečnost dětí na internetu. 2008b. ISBN: 9789078209577.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.* Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN: 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu.* Praha: Grada, 2010, 155 s. ISBN: 978-80-247-2991-6.

SVOBODOVÁ, Lenka. *Nenechte se šikanovat kolegou: mobbing – skrytá hrozba.* Praha: Grada, 2008. 108 s. ISBN: 978-80-247-2474-4.

ŠVEC, J., S. JEŘÁBKOVÁ, a M. KOLÁŘ. *Jak zlepšit vztahy v naší třídě: kurz osobností a sociální výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ.* Praha: Projekt Odyssea, 2007. 79 s. ISBN: 978-80-87145-2.

VÁGNEROVÁ, Kateřina a kol. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče.* Praha: Portál, 2009. 147 s. ISBN: 978-80-7367-611-7.

WEBSTER-DOYLE, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje?: rady jak zvládat malé tyrany*. Praha: Pragma, 2000. 144 s. ISBN: 80-7205-804-5.

Právní předpisy:

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 24 246/2008-6. 2008.
Trestní zákon č. 40/2009 Sb.

Časopisecké články:

DOBRAVA Lukáš. Osmdesát procent obětí kybrešikany zná agresora. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy.* Praha: Gnosis, 2010, č. 8, s. 7. ISSN: 0139-5718.
E-bezpečí chrání i před šikanou na internetu. *Olomoucký deník: nezávislé noviny.* Olomouc: Vltava-Labe-Press, 2008c, č. 246, s. 3. ISSN: 1801-9781.
FEINBERG, Ted a ROBEY, Nicole. Cyberbullying. *Principal Leadership.* Reston: National Association of Secondary School Principals. 2008, č. 1 s. 10-14. ISSN: 15389251.
FEINBERG, Ted a ROBEY, Nicole. Cyberbullying. *The Education Digest.* Ann Arbor: Prakken Publications, 2009, č. 7, s. 26-31. ISSN: 0013127X.
KOLÁŘ Michal. Ve škole: Šikana nebo jen škádlení. *Psychologie dnes.* Praha: Portál, 2010, č. 2, s. 56-59. ISSN: 1212-9607.
KOPECKÝ Kamil a KREJČÍ Veronika. Projekt E-Bezpečí pomáhá aktivně řešit případy kyberstalkingu. *Žurnál +: Magazín Univerzity Palackého v Olomouci.* Olomouc: Univerzita Palackého [online]. 2009, roč. 1, č. 1, s. 24 [cit. 2012-1-10]. Dostupné z: http://www.upol.cz/uploads/media/Zurnal_Plus_2_2009_web.pdf
KOPKO Larry. Cyberbullying, the Invisible Threat. *Sheriff.* National Sheriff′s Association Place of Publication, 2006, č. 5, s. 28-29. ISSN: 10708170.
KŘESŤANOVÁ Lucie. Kyberšikana aneb Nikdy nevíš, kdo je na druhé straně. *Gong: časopis sluchově postižených.* Praha: Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel, 2009, č. 5-6, s. 8-9. ISSN: 0323-0732.
MACHÁČKOVÁ Pavla. Kyberšikana, ubližování bez hranic. *Psychologie dnes.* Praha: Portál, 2007, č. 9, s. 50-53. ISSN:1212-9607.
MLEZIVA Jan-Michal. Žák versus učitel na internetu. *Rodina a škola: časopis pro všechny rodiče a učitele.* Praha: Portál, 2010, č. 3, s. 8. ISSN: 0035-7766.
Portál E bezpečí aneb Co je to cyber grooming, phishing, kyberšikana … ?. *Žurnál +: Magazín Univerzity Palackého v Olomouci.* Olomouc: Univerzita Palackého [online]. 2009,

roč. 1, č. 1, s. 18 [cit. 2012-1-10]. Dostupné z: http://www.upol.cz/uploads/media/Zurnal_01.pdf

ŠVANCAR Radmil. Internetová etika proti kybernástrahám. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy.* Praha: Gnosis, 2009, č. 10, s. 14. ISSN: 0139-5718.

TĚHTALOVÁ Marie. Kyberšikana bolí stejně jako každá jiná. *Rodina a škola: časopis pro všechny rodiče a učitele.* Praha: Portál, 2010, č. 9, s. 6-9. ISSN: 0035-7766.

Výzkumné zprávy

KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. Nebezpečí elektronické komunikace 2: zpráva z výzkumného šetření. Olomouc: Univerzita Palackého. [online]. 2010-2011, 27 s. [cit. 2011-11-18]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/2-nebezpei-elektronicke-komunikace-2-2010-2011

Kyberšikana dětí. [online]. 2010, 14 s. [cit. 2012-1-16]. Dostupné z: http://www.minimalizacesikany.cz/aktivity-projektu

Internetové zdroje:

Co je kyberšikana?. [online]. 2009 [cit. 2011-10-10]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/17-cojekybersikana

Cyberbullying is all the rage right now. This Week Online. [online]. 2010[cit. 2011-04-20]. Dostupné z: http://search.proquest.com/docview/737582578?accountid=16730

KOPECKÝ, Kamil. Co je sexting. [online]. 2009 [cit. 2012-1-10]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/sexting/137-154

KOPECKÝ, Kamil. Přehledový list Kyberšikana 1 a 2. E-Bezpečí [online]. 14. 3. 2011. [cit. 26. 1. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/4-pehledovy-list-kyberikana-1-a-2>.

Minimalizace šikany: Vzděláváme pedagogy. [online]. 2008 [cit. 2012-1-13]. Dostupné z: http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas/57-o-nas-clanky/358-vzdelavamepedagogy

MIŠí dětí říkají STOP kyberšikaně. [online]. [cit. 2012-1-13]. Dostupné z: http://www.minimalizacesikany.cz/aktivity-projektu/303

Nadace Naše dítě: Listina dětských práv na internetu. [online]. 2005 [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: http://www.nasedite.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=187

Národní centrum bezpečnějšího internetu. [online]. [cit. 2012-1-15]. Dostupné z: http://www.saferinternet.cz/o-nas

Základní informace o projektu: E-Bezpečí. [online]. [cit. 2012-1-10]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu

Zaměření pracoviště: PRVOK. [online]. [cit. 2012-1-10]. Dostupné z: http://www.prvok.upol.cz/index.php/o-pracoviti/zamereni

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

cca - přibližně

ČR – Česká republika

MIŠ – Minimalizace šikany

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. - například

PIS – poradenský pracovník

PP poradna – pedagogicko psychologická

PRVOK – Centrum prevence virtuální rizikové komunikace

SŠ – střední škola

tj. – to jest

tzn. – to znamená

ZŠ – základní škola

§ - paragraf

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Webové stránky E-Bezpečí 28
Obrázek 2 – Webové stránky Minimalizace šikany 29
Obrázek 3 – Webové stránky SaferInternet 31

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Věk respondentů v souvislosti s proškolením 37
Tabulka 2 Pohlaví respondentů v souvislosti s proškolením 37
Tabulka 3 Věk i pohlaví respondentů v souvislosti s proškolením 38
Tabulka 4 Charakteristika škádlení 43
Tabulka 5 Charakteristika šikany 45
Tabulka 6 Charakteristika kyberšikany 47
Tabulka 7 Zdroje informací 50
Tabulka 8 Nejnebezpečnější údaj 51
Tabulka 9 Na koho by se respondenti obrátili? 53
Tabulka 10 Posouzení trestnosti kyberšikany 54
Tabulka 11 Jak by kyberšikanu trestali respondenti? 56
Tabulka 12 Trestné projevy kyberšikany podle zákonů České republiky 58
Tabulka 13 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli oběti 62
Tabulka 14 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli agresora 64
Tabulka 15 Témata školení 66

SEZNAM STATISTICKÝCH TABULEK

Statistická tabulka 1 Znalost pojmu škádlení 44
Statistická tabulka 2 Znalost pojmu šikana 46
Statistická tabulka 3 Znalost pojmu kyberšikana 49
Statistická tabulka 4 Názory na trestnost kyberšikany 55
Statistická tabulka 5 Znalost trestných projevů 60

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Charakteristika škádlení 42
Graf 2 Charakteristika šikany 45
Graf 3 Charakteristika kyberšikany 47
Graf 4 Zdroje informací 49
Graf 5 Nejnebezpečnější údaj 51
Graf 6 Na koho by se respondenti obrátili? 52
Graf 7 Posouzení trestnosti kyberšikany 54
Graf 8 Jak by kyberšikanu trestali respondenti? 56
Graf 9 Trestné projevy kyberšikany podle zákonů České republiky 58
Graf 10 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli oběti 62
Graf 11 Osobní zkušenost respondentů s kyberšikanou v roli agresora 64
Graf 12 Témata školení 66

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - Přehledový list Kyberšikany 1 a 2 80
Příloha 2 - Dotazník 84
Příloha 3 Lísteček pro vyjádření rodičů 88

Příloha 1 - **Přehledový list Kyberšikany 1 a 2**

KYBERŠIKANA

Co je kyberšikana?

Kyberšikana je šikanování jiné osoby (ubližování, ztrapňování, obtěžování, ohrožování, zastrašování) s využitím internetu, mobilních telefonů či jiných informačních technologií.

Projevy kyberšikany

1. **Pomlouvání, zastrašování, urážení, zesměšňování nebo jiné ztrapňování** (prostřednictvím e-mailu, SMS zpráv, v chatu nebo v diskuzi).
2. **Pořizování zvukových záznamů, videí či fotografií, jejich upravování a následně zveřejňování s cílem poškodit zachycenou osobu.**
3. **Vytváření internetových stránek, které urážejí, pomlouvají či ponižují konkrétní osobu.**
4. **Zneužívání cizího účtu** (e-mailového, diskuzního apod.).
5. **Vydírání pomocí mobilu nebo internetu.**
6. **Obtěžování a pronásledování voláním, psaním zpráv nebo prozváněním.**

Kyberšikana a tradiční šikana

Kyberšikana a tradiční šikana mají jednu věc společnou - jejich cílem je někomu ublížit nebo ubližovat, ať fyzicky či psychicky. Kyberšikana může být spojena s tradiční šikanou (např. nahrávání fyzického týrání spolužáka). Moderní technologie (internet, mobilní telefony) nám umožňují pohybovat se ve virtuálním světě, který se liší od reálného světa. Tak, jako se liší virtuální svět od světa reálného, liší se kyberšikana od tradiční šikany. Ve virtuálním světě mohou být lidé anonymní, mohou vzájemně komunikovat, i když nejsou fyzicky přítomni, a pokud s někým v kontaktu být nechtějí, mohou komunikaci snadno ukončit.

Znaky kyberšikany

A. Anonymita útočníků

Útočníci většinou vystupují ve virtuálním prostředí pod přezdívkou (nickem), používají pro oběť neznámou e-mailovou adresu, telefonní číslo atd., proto oběť jen zřídka přijde na to, kdo na ni útočí.
Anonymita může být často zdánlivá, protože totožnost útočníků lze s využitím vhodné technologie odhalit.

B. Kde a kdy se s kyberšikanou setkáme

Zatímco u tradiční šikany lze předpokládat, kdy a kde k útoku dojde (např. ve škole, na hřišti), s kyberšikanou se můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv. Oběti kyberšikany se můžeme stát vždy, když budeme připojeni k internetu nebo když budeme mít u sebe svůj mobilní telefon.
V takovém případě se před kyberútokem nemáme kam schovat. Útočník si nás může najít i v „bezpečí domova" a klidně to může být i o půlnoci.

C. Kdo jsou útočníci a oběti

Ve virtuálním světě nezáleží na věku, pohlaví, síle, postavení v sociální skupině (partě) ani úspěšnosti útočníka nebo oběti ve společnosti.
Původcem kyberšikany může být každý, kdo má potřebné znalosti informačních a komunikačních technologií, tedy i fyzicky slabý jedinec. Původce kyberšikany bývá někdy také sám její obětí. Oběti kyberútoku se často stávají děti, které tráví více času ve virtuálním světě a jsou na internetu nebo mobilním telefonu závislé. Na internetu také navazují vztahy, zatímco ve skutečném světě nemají příliš mnoho kamarádů.

D. Jak se chovají lidé ve virtuálním prostředí

Ve virtuálním prostředí se lidé chovají jinak než v reálném světě. Mohou udávat jiný věk, jiné pohlaví, jiné povolání, a záměrně tak manipulovat s těmi, se kterými komunikují. Ve virtuálním světě se někteří lidé chovají méně opatrně než v reálném světě (jsou odvážnější v komunikaci, probírají citlivá témata, komunikují často bez zábran apod.). Někdy zkoušejí to, co by se v reálném světě báli udělat (např. útočit na jiné osoby, vyhrožovat jim nebo je vydírat), protože je menší šance na jejich odhalení, a nevidí, jaký dopad má jejich chování na oběti.

E. Při šíření kyberšikany pomáhá útočníkovi publikum

Prostředky kyberšikany (zprávy a pořízené záznamy) se dají jednoduše rozesílat dál, proto může mít kyberšikana velmi početné „publikum". Útočník nemusí oběť napadat opakovaně, stačí, když citlivé zprávy nebo nahrávky publikuje na internetu a o jejich šíření se pak postarají jiní.
Toto publikum zvyšuje intenzitu útoku, a tím zhoršuje jeho dopad na oběť.

F. Oběť kyberšikany není snadné rozpoznat

Kyberšikana je většinou spojená s psychickým týráním obětí, které není snadné poznat (na rozdíl od modřin, jež mohou doprovázet fyzickou šikanu). Oběti kyberšikany jsou často uzavřené do sebe a nekomunikují o problémech s okolím (rodiči). Důvodů pro takové chování může být více (strach, stud, rodiče nerozumí počítačům, dítě nepozná, že jde o projevy psychického šikanování apod.).

G. Kyberšikana může být způsobena i neúmyslně

Kyberšikana může být výsledkem toho, že špatně odhadneme situaci nebo reakci daného člověka (náš žert může způsobit bolest).

Vydalo Centrum PRVoK PdF UP v Olomouci a projekt E-Bezpečí (c) 2010 www.e-bezpeci.cz.
Realizováno s podporou MŠMT v rámci programu prevence rizikového chování.

KYBERŠIKANA

Případy kyberšikany

První zveřejněný závažný případ kyberšikany:
Oběť: Ghyslain Raza (14 let, Kanada), známý jako Star Wars Kid

Student střední školy Ghyslain Raza natočil **sám sebe při předvádění bojové scény** z Hvězdných válek. Snažil se napodobit postavu Dartha Maula. **Spolužáci mu nahrávku ukradli a pro pobavení ostatních ji zveřejnili na internetu.** Během několika týdnů nahrávka obletěla celý svět, byla mnohokrát upravována, vzniklo množství webů a blogů, na kterých byl chlapec zesměšňován. Ghyslainovi fanoušci napsali petici tvůrcům Hvězdných válek, aby byl obsazen do některé z epizod. Byl parodován dokonce v seriálech (např. South Park, American Dad, Veronica Mars).

Důsledky:
Ghyslain se psychicky zhroutil a musel se dlouhodobě léčit.

Jeden z prvních a zároveň nejtragičtějších evropských případů:
Oběť: Anna Halman (14 let, Polsko)

Pět spolužáků podrobilo Annu před celou třídou sexuální šikaně (strhali z ní šaty a předstírali, že ji znásilňují). **Celou scénu nahráli na mobil a vyhrožovali dívce, že nahrávku zveřejní na internetu.** To také později udělali, video umístili na stránku YouTube. Pro Annu to měla být pomsta za to, že s jedním z chlapců nechtěla chodit.

Důsledky:
Anna spáchala sebevraždu.

Oběť: Ryan Patrick Halligan (13 let, USA)

Ryan byl oběti fyzické šikany ze strany spolužáků. Aby se mohl bránit, začal se učit kickbox. Chlapci, který ho šikanoval, se nakonec úspěšně postavil. **Hoch pak Ryana veřejně označil za gaye. Aby se Ryan zbavil posměchu okolí, rozhodl se najít si dívku.** Na internetu se seznámil s populární dívkou ze školy. Po čase se do sebe zamilovali. Když pak dívku oslovil ve škole, vysmála se mu. **Ryan zjistil, že se dívka románkem s ním jen bavila a že jejich důvěrnou komunikaci posílala dalším lidem, aby se mu mohli posmívat.**

Důsledky:
Patrick se oběsil.

Oběť: Jessica Logan (18 let, USA)

Po rozchodu zveřejnil Jessičin bývalý přítel její intimní fotografie, které mu poslala v době, kdy spolu ještě chodili. Jessica pak **byla vystavena neustálému posměchu ze strany spolužáků.** Útoky na ni ještě zesílily poté, co anonymně vystoupila v televizi, aby ostatní upozornila na rizika sextingu.

Důsledky:
Jessica spáchala sebevraždu.

Oběť: Megan Meier (13 let, USA)

Megan měla komplexy ze svého vzhledu. **Na stránkách MySpace se seznámila s 16letým chlapcem Joshem Evansem. Několik týdnů spolu prožívali virtuální lásku,** aniž by se někdy osobně setkali. **Pak ji Josh začal psát zprávy plné nenávisti, jak je odporná a jak by byl svět bez ní lepší.**

Důsledky:
Megan se oběsila.

Při vyšetřování se zjistilo, že **za chlapce se vydávala 50letá Lori Drew, matka Meganiny bývalé kamarádky.** Tímto způsobem se Megan chtěla pomstít za to, že už nechce kamarádit s její dcerou. Lori pro kyberšikanu využila i kolegyni z práce a některé děti ze sousedství. Po smrti Megan neprojevila Lori žádné výčitky a celou záležitost vnímala jako nevinný žert.

Jak se chránit?

- **Vždy respektujte ostatní uživatele.**
- **Dobře si rozmyslete, co odesíláte a komu.**
- **Nakládejte se svým heslem jako s vlastním životem.**
- **Nikdy nikomu neznámému nesdělujte své osobní údaje (vystupujte pod obecnou přezdívkou, nikde neuvádějte své jméno a příjmení, adresu atd.), podle nichž by vás mohl útočník vystopovat.**
- **Nikomu nedávejte své fotografie nebo fotografie své rodiny.**
- **Seznamte se s pravidly dané služby, ať víte, co je zakázáno dělat.**

KYBERŠIKANA

Projevy kyberšikany s příklady

Kyberšikana se může projevovat různým způsobem. Kyberútoky mohou být realizovány dlouhodobě i krátkodobě, s rozdílnou intenzitou a s využitím velkého množství nástrojů. Útočník při napadání ostatních velmi často kombinuje více typů útoků.

Fyzické napadení oběti spojené s natáčením videozáznamu

U uvedeného typu útoku dojde k fyzickému násilí na oběti, které si původci kyberšikany pro své pobavení zaznamenají pomocí mobilního telefonu a nahrávku dále šíří (např. prostřednictvím serveru YouTube, pomocí MMS zpráv apod.). Jde tedy o spojení kyberšikany s tradiční šikanou. Toto jednání patří mezi nejtypičtější formy kyberšikany.

Variantu tohoto jevu představuje nečekané fyzické napadení osob spojené s nahráváním na mobilní telefon nebo kameru. Jedná se o tzv. **happy slapping**. Útočník se baví reakcí oběti (překvapení, strach, údiv, zděšení). Získané video poté publikuje na internetu. Happy slapping může končit i smrtí oběti.

Dvojice mladíků si vyhlédla hocha čekajícího na autobusové zastávce. Jeden z nich k němu přiběhl a „vrazil" mu facku. Druhý mladík celou situaci, včetně překvapené reakce hocha, nahrával na svůj mobilní telefon. Nahrávku poté zveřejnili na stránkách YouTube.

Pomlouvání s využitím internetu a mobilních telefonů

Útočník se snaží poškodit pověst oběti a narušit její vztahy s přáteli/rodiči tím, že o ní zveřejňuje nepravdivé informace (pomluvy).

Robert vytvořil internetové stránky s názvem „Nesnášíme Tomáše Černého". Na stránky umisťoval jeho karikatury, pomluvy, výmysly a vtipy o Tomášovi. Na existenci stránek upozornil většinu svých kamarádů.

Vyvedení oběti z rovnováhy spojené s natáčením videozáznamu

Útočník se snaží vyprovokovat oběť k reakci, kterou pak nahraje. Nahrávku může zneužít např. k vydírání oběti nebo ji pro pobavení sebe a svého okolí může umístit na internet. Oběťmi podobných útoků jsou často učitelé.

Dva žáci 9. třídy Marek a Libor se snažili během hodiny vyprovokovat učitelku češtiny Marii K. (pokřikovali na ni, narušovali hodinu, nadávali jí apod.). Když učitelka situaci nezvládla, tajně ji natočili mobilním telefonem a záznam umístili na YouTube. Nahrávku zhlédlo přes 70 000 uživatelů. Učitelka se o její existenci dozvěděla, až když se na ni přišli zeptat rozčilení rodiče.

Odhalování cizích tajemství

Útočník zná intimní či ztrapňující informace o oběti (intimní fotografie, důvěrné informace apod.), které může zveřejnit prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu. Odhalování může být spojeno s vydíráním oběti. Útočník také může svou oběť zmanipulovat, pod záminkou z ní vylákat její tajemství a ta potom zveřejnit.

Jana a Honza se spolu rozešli. V době, kdy spolu chodili, poslala Jana Honzovi na mobil svou intimní fotografii. Po rozchodu se Honza chtěl Janě pomstít, a proto zveřejnil její intimní fotografii na internetu.

Provokování a napadání uživatelů v diskuzních fórech

Jedná se o tzv. **flaming** a **trolling**. Jsou to online útoky pomocí elektronických zpráv s urážlivým a vulgárním obsahem, které mají za úkol oběť provokovat a vtáhnout ji do podobného způsobu komunikace, nebo ji z komunikace vyštvat. Někteří uživatelé (trollové) také tzv. „tapetují" diskuzní fóra (donekonečna vkládají do diskuze stejný text).

Petr se nudil a brouzdal internetem, až narazil na diskuzi zaměřenou na počítačové hry. Pro pobavení začal do diskuzního fóra psát urážlivé zprávy o ostatních diskutujících, popichoval je proti sobě, útočil na ně. Nezajímalo ho téma diskuze, chtěl se jen pobavit na úkor ostatních, proto zaplavil diskuzní fórum nesmysly a nadávkami.

Vydírání s pomocí informačních a komunikačních technologií

Útočník využívá mobilní telefon nebo počítač s připojením k internetu k vydírání oběti, čímž se snaží dosáhnout svých záměrů (např. v rámci SMS, diskuzních fór, chatu, pomocí e-mailu).

Zbyněk chodil s Katkou. Danovi se ale Katka také líbila, a tak začal Zbyňkovi posílat výhružné SMSky a e-maily. Hrozil, že pokud se s Katkou nerozejde, vyřídí si to s ním ručně.

Vydalo Centrum PRVoK PdF UP v Olomouci a projekt E-Bezpečí (c) 2010 www.e-bezpeci.cz.
Realizováno s podporou MŠMT v rámci programu prevence rizikového chování.

bezpečí

KYBERŠIKANA

Projevy kyberšikany s příklady

Obtěžování a pronásledování oběti spojené s kyberšikanou

Jedná se o tzv. **kyberstalking**. Kyberstalking spojuje více praktik kyberšikany, jako jsou intenzivní obtěžování (volání, prozvánění, psaní zpráv) a ponižování, vyhrožování nebo zastrašování oběti. Může vést i k fyzické šikaně a v krajních případech může být zakončeno i smrtí oběti. Útočník se chová jako lovec a oběť je pro něj kořist.

Gábina chodila s Petrem. Když se s ním rozešla, Petr se s rozchodem nemohl smířit a začal ji doslova bombardovat různými zprávami. Prosil, ať se k němu vrátí, vyhrožoval jí, urážel ji, pomlouval před jejími známými, vyhrožoval, že sobě i jí fyzicky ublíží, obtěžoval i její rodiče a známé. Často také Gábině telefonoval.

Krádež identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně

Útočník získá přístup k cizímu účtu (e-mailu, chatu apod.). Pod cizím jménem rozesílá nevhodné zprávy nebo jiné materiály. Snaží se tím dostat majitele účtu do problémů, ohrozit ho nebo poškodit jeho pověst a vztahy. Útočník může také manipulovat s účtem uživatele (mazat zprávy, měnit osobní informace o majiteli účtu, mazat a měnit kontakty, fotografii majitele účtu apod.). Informace, které z účtu získá, se může snažit dále zneužít.

Tereza tajně pozorovala Kláru, když se přihlašovala ke svému e-mailovému účtu. Viděla její heslo. Pak se přihlásila na Klářin účet a začala z něj posílat hrubé zprávy jejím známým. Kláře pak dalo velkou práci vysvětlit známým, že zprávy nepsala ona.

Co je sexting?

! Slovo sexting je složeninou slov sex a textování.

Sexting je elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií nebo videa se sexuálním obsahem.

Tyto záznamy poté mohou být zveřejněny na internetu, zejména dojde-li k ukončení vztahu mezi dotyčnými osobami. Mohou být také použity k vydírání apod.

Jak se bránit?

- **UKONČETE** - Nekomunikujte s útočníkem, nemstěte se.
- **BLOKUJTE** - Zamezte útočníkovi přístup (kontaktujte poskytovatele služby, zablokujte si přijímání útočníkových zpráv nebo hovorů), změňte svou virtuální identitu.
- **OZNAMTE** - Oznamte útok dospělým, schovejte si důkazy pro vyšetřování (např. zprávy, videozáznamy, odkazy na weby, blogy).
- Pokud víte o kyberšikaně, **nebuďte nevšímaví**.
- **Podpořte oběti**, poraďte jim, co mají dělat, pomozte jim kyberšikanu nahlásit.

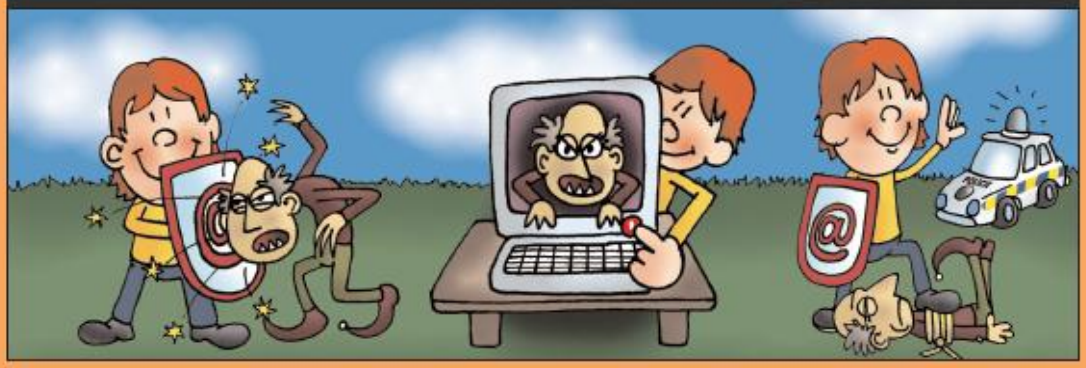

(Kopecký, Přehledový list Kyberšikana 1 a 2. E-Bezpečí [online]. 14. 3. 2011. [cit. 26. 1. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/4-pehledovy-list-kyberikana-1-a-2>.)

Příloha 2 - Dotazník

DOTAZNÍK k diplomové práci

Jmenuji se Marcela Pejchalová a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Obracím se na tebe a tvé spolužáky s **prosbou o spolupráci** na výzkumu diplomové práce vyplněním jednoduchého dotazníku. **Dotazník je zcela anonymní** (NEPODEPISUJ SE!) Poslouží pouze pro mou práci.

Pozorně si přečti otázky i odpovědi a zakroužkuj jednu odpověď u každé otázky. U některých otázek je uvedena možnost více odpovědí. Pokud zvolíš svou odpověď, stručně ji popiš.

Ročník _____

Pohlaví

a) Dívka.
b) Chlapec.

1) ***Zakroužkuj charakteristiku vystihující škádlení.***

a) Je zábavné, příjemné pro všechny. Neobjevuje se převaha sil, ale cíl ublížit ano.
b) Je zábavné, příjemné pro všechny. Neobjevuje se cíl ublížit, ani převaha sil.
c) Většinou je opakované, zábavné. Objevuje se převaha sil a záměr.

2) Zakroužkuj charakteristiku vystihující šikanu.

a) Cílem je ublížit, většinou opakovaně. Jedná se o fyzické a psychické útoky ve škole.
b) Cílem není ublížit. Jedná se o popichování ve škole, které je zábavné pro všechny.
c) Cílem je ublížit, většinou opakovaně. Jedná se o anonymní útoky na internetu.

3) Zakroužkuj charakteristiku vystihující kyberšikanu.

a) Na stránkách třídy je zveřejněno video z předávání závěrečného vysvědčení. Také jiné sociální sítě jako např. facebook jsou využívány k pobavení se se spolužáky.
b) Útoky se odehrávají např. na sociálních sítích, blozích apod. Může se jednat o video či fotku někoho druhého upravenou pro pobavení ostatních. Pachatelé mohou být anonymní.
c) Jedná se o hledání přátel na internetu neoblíbeným jedincem v kolektivu pod vymyšlenou identitou.

4) ***Slyšel/a jsi o nějakém případu kyberšikany z České republiky nebo ze zahraničí? Pokud ano, kde jsi o něm slyšel/a? Je možné uvést i více odpovědí.***

a) Doma.
b) Ve škole.
c) Z médií (televize, internet, noviny).
d) Z jiného zdroje, uveď z jakého_____.
e) O žádném případu kyberšikany jsem neslyšel.

5) Který z následujících údajů, co můžeš zveřejnit na internetu (např. na facebooku) je nejnebezpečnější?

a) Adresa bydliště.
b) Jméno a příjmení.
c) Telefonní číslo.
d) Fotografie obličeje.

6) U koho bys hledal/a pomoc s problémem kyberšikany? Je možné uvést i více odpovědí.

a) U rodičů.
b) U učitelů.
c) U kamarádů.
d) U policie.
e) Anonymně v poradně.
f) U nikoho. Řešil bych tento problém sám.
g) U někoho jiného, uveď koho _____.

7) ***Myslíš si, že je možné přímo kyberšikanu potrestat?***

a) Ano.
b) Ne.

8) Jak bys kyberšikanu trestal/a ty? Je možné uvést i více odpovědí.

a) Vězením.
b) Domácím vězením.
c) Důtkou třídního učitele, ředitelskou důtkou.
d) Zakázáním přístupu na internet.
e) Jiný trest, uveď jaký_____.

9) Zakroužkuj projevy kyberšikany, které jsou trestné podle zákonů České republiky. Je možné uvést i více odpovědí.

a) Neustálé prozvánění.
b) Vyhrožování a vydírání.
c) Pomluva.
d) Vytvoření ponižují falešné stránky o někom jiném.
e) Provokování v online komunikaci.
f) „Nekamarádění“ se s někým, jeho vyloučení z kolektivu.
g) Zveřejnění intimních, soukromých zpráv.

10)Jak tě urazil, zesměšnil nebo ti jinak ublížil někdo s využitím mobilu nebo služeb internetu? Je možné uvést i více odpovědí.

a) Zveřejněním videonahrávky.
b) Výhružkou.
c) SMS zprávou, telefonáty.
d) Vydíráním.
e) Zveřejněním fotografie.
f) Napadáním na chatu, diskusních fórech, sociálních sítích.
g) Obtěžováním pomocí prozvánění.
h) Zveřejněním zvukového záznamu.
i) Nikdo mi takto neublížil.
j) Jinak mi ublížil, uveď jak _____.

11)Pokud jsi někdy někoho urazil nebo mu jinak ublížil přes internet nebo mobil, jak jsi to udělal? Je možné uvést i více odpovědí.

a) Zveřejněním videonahrávky.
b) Výhružkou.
c) SMS zprávou, telefonáty.
d) Vydíráním.
e) Zveřejněním fotografie.
f) Napadáním někoho na chatu, diskusních fórech, sociálních sítích.
g) Obtěžováním pomocí prozvánění.
h) Zveřejněním zvukového záznamu.
i) Nikdy jsem nic takového neudělal.
j) Jiným způsobem, uveď jak _____.

12)Které téma jsi během školení věnovanému rizikům internetu neslyšel/a?

a) Projevy kyberšikany.
b) Domácí násilí.
c) Muži pod falešnou identitou lákající děti k osobní schůzce.
d) Případ Ghyslaina Raza (známého jako Star Wars Kid).
e) Školení jsem neabsolvoval.

Děkuji za tvůj čas a spolupráci na výzkumu pro diplomovou práci.

Příloha 3 Lísteček pro vyjádření rodičů

Dobrý den,

Jmenuji se Marcela Pejchalová a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Ke své diplomové práci potřebuji vyplnit dotazníky zaměřené na tématiku Kyberšikany. S prosbou o spolupráci jsem se obrátila také na Základní školu Mlýnskou, které poslouží výsledky výzkumu pro prevenci v oblasti sociálně patologických jevů.

Souhlasím / nesouhlasím, aby můj syn/dcera vyplnil/a dotazník.

Podpis

……

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Marcela Pejchalová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Lenka Holá, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Kyberšikana, specifická forma šikany
Název v angličtině:	Cyberbullying, a specific form of bullying
Anotace práce:	Cílem diplomové práce je představit kyberšikanu jako specifickou formu šikany. Teoretická část vysvětluje pojmy šikana a kyberšikana, charakterizuje aktéry. Zabývá se projevy, následky těchto jevů a přibližuje kyberšikanu v České republice. Empirická část se věnuje kvantitativnímu výzkumnému šetření metodou dotazníku zabývajícímu se problematikou kyberšikany. Hlavním cílem je porovnat znalosti o kyberšikaně žáků druhého stupně základních škol proškolených s neproškolenými v rámci projektu E-bezpečí a dílčím cílem je zjistit projevy kyberšikany, se kterými se žáci druhého stupně základních škol setkali z pozice agresora či oběti.
Klíčová slova:	Šikana; kyberšikana; oběť, agresor, projevy a následky šikany a kyberšikany; projekty k tématu
Anotace v angličtině:	The aim of this thesis is to introduce a cyberbullying as a specific form of a bullying.The theoreticalpart explains theterms of the bullying, the cyberbullying and characterizes actors of the bullying. It deals with the manifestation of these phenomena and consequences of the cyberbullying in the Czech Republic. The empirical part deals with the quantitative survey research, using a questionnaire, which is addressing the issue of the cyberbullying. The main objective is to compare the knowledge of the cyberbullying between the students in primary schools which were or weren't instructed about the cyberbullying problem within the "E-safety" project. As ub-goal is to detect signs of the cyberbullying, which the pupils of elementary schoolsmet in the positions of an aggressor or a victim.
Klíčová slova v angličtině:	Bullying; cyberbullying; victim; aggressor; manifestations and consequences of bullying and cyberbullying; project on

Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 Přehledový list Kyberšikana 1 a 2 Příloha 2 Dotazník Příloha 3 Lístečky pro vyjádření rodičů
Rozsah práce:	79 s.
Jazyk práce:	Český jazyk